

Plodnosť žien na Slovensku v období rokov 1950-2007 v generačnom pohľade

INFOSTAT

Výskumné demografické centrum

INFOSTAT – INŠTITÚT INFORMATIKY A ŠTATISTIKY
Výskumné demografické centrum

Plodnosť žien na Slovensku v období rokov 1950-2007 v generačnom pohľade

Edícia: Akty
Bratislava, november 2008

Analytická publikácia, ktorá hodnotí hlavné trendy generačnej plodnosti žien v kontexte vývoja prierezových mier plodnosti v období rokov 1950-2007. Súčasťou štúdie je odhad konečnej plodnosti žien, ktoré nemali v roku 2007 ukončené reprodukčné obdobie.

Autor: © Mgr. Michaela Potančoková

Výskumné demografické centrum

Inštitút informatiky a štatistiky (INFOSTAT) Bratislava

Recenzenti: Mgr. Branislav Šprocha

Výskumné demografické centrum – INFOSTAT Bratislava

Mgr. Branislav Bleha, PhD.

Katedra humánnej geografie a demogeografie

Prírodovedecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

2008 © INFOSTAT – Inštitút informatiky a štatistiky Bratislava

Obsah tohto dokumentu je chránený autorským zákonom. Nemožno ho meniť alebo z neho odstrániť informácie o správe práv k nemu. Na spracovanie, preklad, adaptáciu, zaradenie do súborného diela, vystavenie, vykonávanie alebo prenos dokumentu je nutný súhlas nositeľa majetkových práv. Vyhradené je aj právo na udelenie súhlasu na rozmnožovanie a verejné rozširovanie rozmnožením, predajom alebo inou formou prevodu vlastníckeho práva. Bez súhlasu možno z obsahu tohto dokumentu použiť iba krátku časť vo forme citácie, len na účel jeho recenzie alebo kritiky alebo na vyučovacie účely, vedeckovýskumné účely alebo umelecké účely. Rozsah citácie nesmie presiahnuť rámec odôvodnený jej účelom. Majetkové práva vykonáva INFOSTAT – Inštitút informatiky a štatistiky Bratislava.

Práca neprešla jazykovou úpravou.

ISBN 978-80-89398-04-1

Obsah

1. Úvod	5
2. Dáta a metodika výpočtu generačných mier plodnosti	7
2.1 Metodika výpočtu konečných plodností žien z dát sčítania ľudu, domov a bytov	7
2.2 Výpočet špecifických mier generačnej plodnosti podľa veku matky poradia narodených	8
2.3 Porovnanie hodnôt konečnej plodnosti žien z dát sčítania ľudu, domov a bytov 2001 a z databázy ODE	10
3. Vývoj úhrnej a konečnej plodnosti žien po roku 1950	13
4. Pokles konečnej plodnosti žien v súvislosti so zmenami veľkosti rodiny	19
5. Rozloženie mier plodnosti podľa veku	23
5.1 Prierezový pohľad	23
5.2 Generačný pohľad.....	24
5.3 Dosiahnutá intenzita plodnosti podľa veku.....	28
6. Generačné miery plodnosti podľa poradia: odkladanie a rekuperácia v kohortnom pohľade	31
7. Odhad konečnej plodnosti žien narodených v rokoch 1959–1980	39
8. Záver	47
Prehľad použitej literatúry:	49
Prílohy.....	53

1. Úvod

Publikácia „Plodnosť žien na Slovensku v období rokov 1950–2007 v generačnom pohľade“ je špeciálnou analytickou štúdiou vydanou Výskumným demografickým centrom. Štúdia komplexne hodnotí hlavné trendy generačnej plodnosti žien v kontexte vývoja prierezných mier plodnosti v období rokov 1950–2007. Jedná sa o podrobnú analýzu procesu plodnosti žien na Slovensku. Pri hodnotení vývoja generačnej plodnosti kladieme dôraz najmä na trendy, ktoré sa objavili v súvislosti s transformáciou reprodukčného správania po roku 1990. Hlavnými črtami vývoja plodnosti sa stal výrazný pokles prierezných ukazovateľov plodnosti žien na veľmi nízku úroveň, ktorý úzko súvisí s rapídny odkladaním rodičovstva do vyššieho veku. Tieto trendy sa rôznou mierou prejavili na generačnej plodnosti žien na Slovensku, a to najmä u generácií žien narodených od polovice 60. rokov. Aj z tohto dôvodu je v publikácii venovaný rozsiahly priestor hodnoteniu vývoja jednotlivých charakteristík plodnosti u mladších generácií žien.

Vývoj plodnosti žien na Slovensku po roku 1990 vyvolal znepokojenie a obavy z dôsledkov nízkej plodnosti. Okrem zrýchlenia procesu starnutia populácie, dopadov na očakávaný pokles populácie SR a najmä na pokles obyvateľstva v produktívnom veku, sa vynorili obavy z dopadov na veľkosť rodín, ale napríklad aj z dramatického rozšírenia bezdetnosti. V porovnaní s bežným prístupom k analýze plodnosti na úrovni prierezných ukazovateľov (pre kalendárne roky), umožňuje longitudinálny (generačný) pohľad možnosť hodnotenia zmien v reprodukčnom správaní v dlhodobom pohľade. Zmena reprodukčného správania po roku 1990 sa totiž v rôznej miere a odlišným spôsobom prejavila pri vstupe do rodičovstva a kompletizácie veľkosti rodiny u jednotlivých generácií žien. U mladších žien sa prejavila odkladaním materstva do vyššieho veku a u starších žien obmedzením veľkosti rodiny na menšom počte detí.

Súčasťou publikácie je tiež odhad očakávaného vývoja generačnej plodnosti u tých žien, ktoré ešte neukončili svoje reprodukčné obdobie, t.j. nedosiahli vek 50 rokov. Načrtnutie očakávaného vývoja plodnosti umožňuje kvantifikovať dôsledky súčasných a nedávnych trendov, ktoré sa naplno prejavajú práve u tých generácií žien, ktoré sú ešte v reprodukčnom veku.

Údaje, ktoré boli použité pri tvorbe tejto štúdie boli poskytnuté Štatistickým úradom Slovenskej republiky a pracoviskom Observatoire Demographique Européen v Paríži. Keďže podrobné ukazovatele charakterizujúce plodnosť jednotlivých generácií žien na Slovensku neboli doposiaľ publikované, je súčasťou tejto štúdie aj tabuľková príloha, ktorá dopĺňa grafy a tabuľky v hlavnom texte.

Publikácia je určená najmä odborníkom v oblasti demografie a iných sociálnych vied, a tiež aj tým, ktorí sa demografiou priamo nezaobierajú, ale chcú byť informovaní o otázkach populačného vývoja na Slovensku. Výsledky štúdie sú využiteľné aj v oblasti formulácie sociálnych politík a opatrení podporu rodín.

Publikácia vychádza v obmedzenom náklade 50 kusov v slovenskej verzii. Je nepredajná a bude distribuovaná pre vysoké školy, knižnice a zástupcov médií na Slovensku tak, aby bola zabezpečená informovanosť odbornej aj laickej verejnosti. V elektronickej verzii bude dostupná na internetovských stránkach Výskumného demografického centra (www.infpstat.sk/vdc), a to aj v anglickej verzii, čo umožní prezentovať problematiku pre zahraničných odborníkov.

Podakovanie za poskytnutie dát z databázy Observatoire Demographique Européen pre potreby Výskumného demografického centra patrí Jean-Paul Sardonovi.

2. Dáta a metodika výpočtu generačných mier plodnosti

Pre potreby tejto štúdie boli použité dáta z troch odlišných zdrojov:

a/ *Kohortné miery plodnosti podľa veku a poradia získané z databázy Observatoire Démographique Européen (ODE)*

Jedná sa o miery plodnosti podľa veku (15–49 rokov) a poradia narodených (1–5+). Vstupné počty narodených podľa veku matky a počty žien podľa veku pokrývajú obdobie kalendárnych rokov 1950–2001.

b/ *Bežná štatistika a individuálne súbory dát narodených*

Z individuálnych súborov narodených boli vytriedené počty živo narodených podľa ročníka narodenia matky a biologického poradia dieťaťa a to pre obdobie 1996–2007. Z bilancie obyvateľstva bola prevzatá veková štruktúra žien podľa veku k 31.12. v rokoch 1995–2007. Použité údaje boli poskytnuté ŠÚ SR

c/ *Triedenie žien podľa ročníka narodenia matky a podľa počtu živo narodených detí*

Triedenie výstupov zo Sčítania ľudu, domov a bytov 2001 bolo poskytnuté ŠÚ SR. Použité boli len agregátne ukazovatele pre potreby porovnania kvality dát zo sčítania a z databázy ODE.

2.1 Metodika výpočtu konečných plodností žien z dát sčítania ľudu, domov a bytov

V Sčítaní ľudu, domov a bytov 2001 (SLDB 2001) všetky ženy vo veku 15 a viac rokov odpovedali na otázku o počte živo narodených detí, ktoré sa im narodili k dátumu sčítania. Sčítanie hárky tiež uvádzajú dátum narodenia ženy. Z údajov SLDB 2001 je možné zistiť štruktúru jednotlivých kohort¹ žien podľa počtu živo narodených detí. Z podielov žien podľa počtu živo narodených detí je možné vyčísliť konečnú plodnosť jednotlivých kohort použitím jednoduchého vzorca:

$$KP = \sum_{i=0}^{\omega} KP_i$$

kde index i označuje poradie dieťaťa od 0 (bezdetná) po ω (najvyššie poradie). Konečné plodnosti jednotlivých poradií získame nasledovným spôsobom z podielov žien danej parity:

$$KP_1 = 1 - \frac{F_0}{F}$$

$$KP_2 = KP_1 - \frac{F_1}{F}$$

a analogicky pre nasledujúce poradia. F_i označuje počet žien danej parity a F celkový počet žien k dátumu sčítania.

¹ Termíny kohorta a generácia sú v tejto štúdii používané ako synonymá.

Nevýhodou dát zo sčítaní ľudu je, že nie je možné vyčíslit' špecifické plodnosti žien podľa veku, keďže údaj o dátume narodení detí sa nezisťuje. Plodnosť jednotlivých kohort žien je reprezentovaná len jediným číslom – syntetickým ukazovateľom konečnej plodnosti žien, ktorá vyjadruje pozorovanú intenzitu plodnosti pre jednotlivé kohorty. Ukazovateľ konečnej plodnosti je založený na retrospektívnych dátach. Z uvedených dôvodov majú dáta len obmedzené použitie a pre potreby hlbšej analýzy procesu plodnosti je nevyhnutné poznať rozloženie generačných mier plodnosti podľa veku.

2.2 Výpočet špecifických mier generačnej plodnosti podľa veku matky poradia narodených

a/ kohortné miery plodnosti podľa veku a poradia (databáza ODE)

Potrebné údaje o generačnej plodnosti podľa veku matky boli získané z databázy Observatoire Démographique Européen (ODE) a výpočtom z dát bežnej štatistiky. Na rozdiel od konečnej plodnosti vyčíslenej z dát sčítania ľudu domov a bytov sa jedná o prospektívne údaje. Údaje o narodených sú získané z bežnej evidencie, čím sa vyhneme efektom selekcie, ktoré ovplyvňujú dáta zo sčítaní ľudu². Súborny z databázy ODE poskytujú generačné miery plodnosti podľa *dosiahnutého veku*³ a poradia dieťaťa. Sumou špecifických generačných plodností vo vekoch 15–49 rokov je konečná plodnosť generácií žien. Prvou ukončenou kohortou v databáze ODE je kohorta 1930 pre všetkých živo narodených, pre jednotlivé poradia je prvou ukončenou kohorta 1935.

Generačné miery plodnosti podľa veku boli vypočítané podľa metodiky ODE z kalendárnych (transverzálnych) súborov živo narodených získaných z bežnej štatistiky. Prepočet bol v ODE aplikovaný pre obdobie kalendárnych rokov 1950 až 2001. V rozmedzí rokov 1950 až 1995 poskytuje bežná štatistika len triedenie živo narodených podľa dokončeného veku matky a kalendárneho roka. Jedná sa o 3. hlavné súborny udalostí. Tento súbor udalostí v roku t a dokončenom veku x zahŕňa počet živo narodených matkám z kohort narodených $t-x$ a $t-x+1$. Jedná sa teda o dve kohorty narodených na jednom intervale dokončeného veku. Pre potreby výpočty generačných mier plodnosti z týchto dát je potrebné transponovať 3. hlavné súborny na 2. hlavné súborny udalostí. Presná metodika prepočtu súborov narodených ako aj odhadu stredného stavu žien pre tretí hlavný súbor je uvedená v metodickom dokumente ODE (Calot a Sardon 2003).

Od roku 1996 je možné konštruovať kohortné miery plodnosti v 2. hlavnom súbore priamym výpočtom, pretože od tohto roku je k dispozícii triedenie živo narodených podľa roku

² Najvýznamnejšími faktormi selekcie sú úmrtnosť a emigrácia. V sčítaní ľudu sú údaje získané len za preživšie ženy z každej generácie, čo má významný vplyv najmä na údaje konečnej plodnosti starších kohort, najmä tých, ktoré k dátumu sčítania presiahli vek, v ktorom je úmrtnosť resp. emigrácia na nízkej úrovni.

³ V demografii rozlišujeme dokončený a dosiahnutý vek. *Dokončený vek* udáva vek pri posledných narodeninách a v tomto veku sú bežne publikované dáta bežnej štatistiky. Vek, ktorý osoba dosiahne v danom kalendárnom roku sa nazýva *dosiahnutým vekom* a v tomto formáte veku sú triedené údaje podľa ročníka narodenia. Napr. dieťa, ktoré sa v marci roku t narodilo žene vo veku 20, ktorá má 21. narodeniny v decembri toho istého roku, bude v triedení podľa veku matky v dokončenom roku priradené k vekovej skupine 20-ročných žien, avšak v triedení po dosiahnutého veku k vekovej skupine 21-ročných žien.

narodenia matky, jej veku a poradia narodeného dieťaťa. Metodika výpočtu je popísaná v nasledujúcej stati.

b/ výpočet generačných mier plodnosti podľa veku pre obdobie 2002–2007

Keďže z ODE máme k dispozícii generačné miery plodnosti podľa veku a poradia len z dát do roku 2001, bolo potrebné pre potreby tejto štúdie dopočítať tieto miery, aby sme získali aktuálne údaje o kohortnej plodnosti. K aktualizácii dát ODE sme použili triedenie živo narodených podľa ročníka narodenia matky, poradia a dosiahnutého veku matky. Jedná sa o triedenie udalostí priamo do 2. hlavných súborov udalostí. Toto triedenie je k dispozícii bez ohľadu na poradie narodených aj z pramenného diela od roku 1996. Pre triedenie podľa biologického poradia sme použili individuálne súbory narodených.

Triedenie dát a výpočet mier bolo prevedené pre obdobie rokov 1996–2007 (pred rokom 1996 nie je možné vytriediť potrebné údaje). Miery generačných plodností podľa veku pre obdobie 1996–2001 slúžia k porovnaniu s výpočtami metodikou ODE. Výsledky získané priamo z triedenia do 2. hlavných súborov⁴ poskytujú údaje minimálne odlišné od výsledkov ODE. Špecifické miery plodnosti boli vypočítané na základne štandardného vzorca, avšak v dosiahnutom (nie dokončenom) veku. Počty živo narodených podľa dosiahnutého veku matky boli vzťahované k strednému stavu žien v danom veku. Stredný stav žien v dosiahnutom veku x v roku t bol vypočítaný z koncových stavov populácie žien (t.j. stav k 31.12.) podľa veku použitím nasledujúceho vzorca:

$${}_t F_{x^n} = \frac{{}_{t-1} F_{x-1}}{2} + \frac{{}_t F_x}{2}$$

kde x označuje dokončený vek a t kalendárny rok..

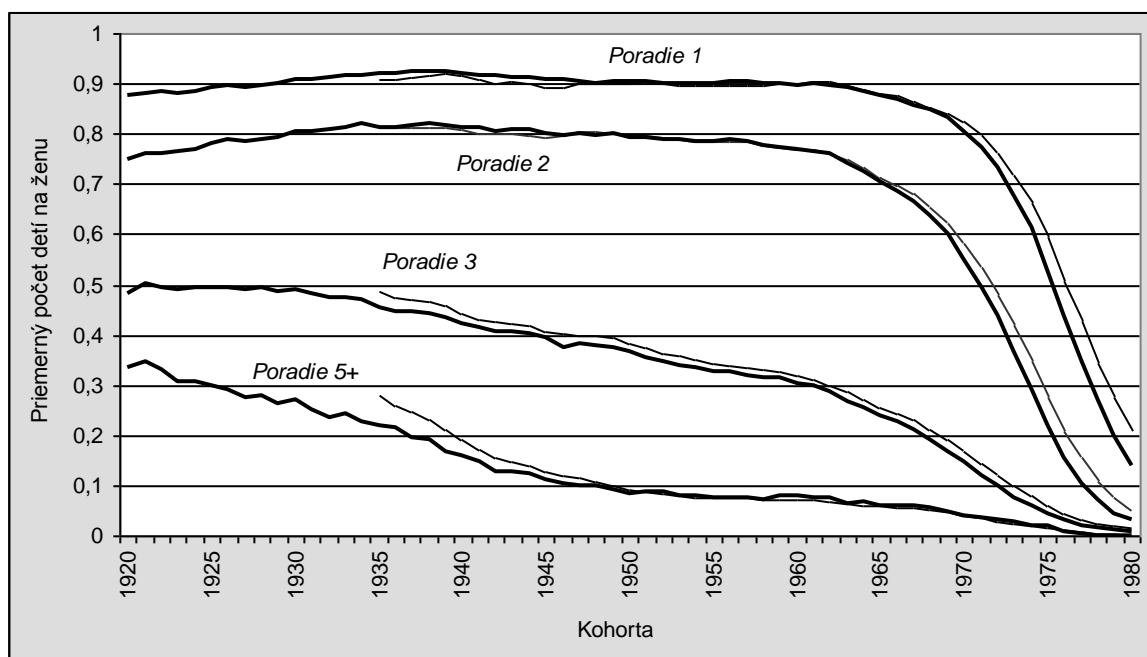
Série dát ODE a dopočítaných intenzít pre obdobie 2002 – 2007 bolo možné bez problémov napojiť a predĺžiť tak pozorované obdobie o 5 kalendárnych rokov. Jedná sa pritom o veľmi dôležité predĺženie série dát. Do roku 2001 sme totiž pozorovali dynamický pokles transverzálnych mier plodnosti, spojených s transformáciou rozloženia mier plodnosti podľa veku a s intenzívnym odkladaním rodičovstva do vyššieho veku. V období rokov 2002 – 2007 miery plodnosti vzrástli a to predovšetkým vďaka zvýšeniu intenzity vo vekoch nad 30 rokov (viď kapitola 5). Začínajúcu rekuperáciu mier plodnosti podľa veku teda zachytia aj doplnené série generačných mier. Navyše, predĺžením pozorovaného obdobia sme doplnili aj počet generácií žien s ukončenou reprodukciou (t.j. kohort, pre ktoré poznáme konečnú intenzitu plodnosti) – v roku 2007 dosiahli vek 49 rokov ženy narodené v roku 1958. Keďže miery plodnosti sú na veľmi nízkej úrovni vo veku 45 a viac rokov, môžeme za dokončené považovať aj mladšie generácie žien a to až do kohorty 1963.

⁴ Nebola potrebná transformácia počtov narodených z 3. hlavných súborov udalostí, jedná sa teda o pozorované počty udalostí nezaťažené dodatočnými chybami v dôsledku prepočtu z 3. hlavných súborov.

2.3 Porovnanie hodnôt konečnej plodnosti žien z dát sčítania ľudu, domov a bytov 2001 a z databázy ODE

Na záver uvádzame ešte porovnanie konečných plodností do roku 2001 z databázy ODE a vypočítaných z dát sčítania ľudu, domov a bytov 2001 (SLDB 2001). Ako už bolo povedané, jedná sa o porovnanie výsledkov z retrospektívnych a prospektívnych údajov. Pre komparáciu sme u kohort žien s neukončenou reprodukciou použili údaje do roku 2001, aby sa zabezpečilo porovnanie k roku sčítania. Pri porovnaní hodnôt konečnej plodnosti sme zistili, že konečná plodnosť kohort žien zistená zo SLDDB 2001 je nižšia než z dát bežnej štatistiky, ktoré boli použité pri výpočte v ODE. Rozdiel bol menej výrazný u kohort narodených po roku 1950. Naopak výrazne nižšie hodnoty konečnej plodnosti podľa dát SLDDB 2001 sme zistili u kohort narodených pred rokom 1940. Pri porovnaní výsledkov konečnej plodnosti podľa poradia živo narodených pozorujeme zvyšovanie rozdielu s rastúcim poradím dieťaťa (graf 1). Vyplýva z toho, že v sčítaní ľudu je najviac podhodnotená konečná plodnosť starších kohort žien, a to najmä tých, ktoré porodili vyšší počet detí. (V grafe 1 nie je zobrazené poradie 4, pretože línie sa stávajú ťažko čitateľné, zachovaný je však gradient zvyšujúceho sa rozdielu s rastúcim poradím narodeného dieťaťa.)

Graf 1: Porovnanie konečnej plodnosti žien jednotlivých poradií z dát sčítania 2001 (hrubé čiary) a z databázy ODE (tenké čiary)

Zdroj dát: ODE; nepublikované dáta zo SLDDB 2001 poskytnuté ŠÚ SR, výpočty autorky

Rozdiely sú spôsobené charakterom dát zo SLDDB 2001. Dôvodom sú už spomínané efekty selekcie, pretože v sčítaní je zistená konečná plodnosť len tých žien, ktoré boli k dátumu sčítania prítomné, ale nie všetkých žien z danej kohorty. Počet žien v starších kohortách je voči počtu žien z danej kohorty v období reprodukcie zmenšený o zomrelé resp. emigrované ženy. Výsledná populácia je teda selektívna a zahŕňa len ženy, ktoré sa vyhli úmrtiu resp. emigrácii do dátumu sčítania. Skreslenie hodnôt konečnej plodnosti preto pozorujeme najmä u tých kohort, ktoré boli k dátumu sčítania vo veku, kedy je intenzita úmrtnosti resp. emigrácie,

vysoká. Je tiež zrejme, že najmä ženy s vyšším počtom detí v dátach zo sčítania chýbajú. Môže to byť spôsobené buď vyššou úmrtnosťou týchto žien v porovnaní s bezdetnými resp. so ženami, ktoré majú jedno alebo dve deti, ale aj chybami vznikajúcimi pri vyplňaní sčítacieho hárku. V roku 2001 bola pri sčítaní položená všetkým ženám vo veku 15 viac rokov otázka na „počet živo narodených detí“. Vypustením slovíčka „všetkých“ je možné, že niektoré ženy uviedli len počet detí, ktoré žili k dátumu sčítania, a nie počet všetkých detí, ktoré sa im počas života narodili. Tiež je potrebné si uvedomiť, že otázka môže byť citlivo vnímaná ženami, ktorých dieťa zomrelo, bolo poskytnuté na adopciu, alebo nebolo z rôznych dôvodov vychovávané matkou. Je možné, že tieto ženy neuvedú počet živo narodených detí, ktoré sa im narodili počas ich celého života.

Pokiaľ nie sú rozdiely v hodnotách konečnej plodnosti spôsobené najmä efektmi selekcie, je potrebné zamyslieť sa nad spresnením otázky, ktorou sa zisťuje plodnosť žien s sčítaní ľudu, domov a bytov. Jej nejednoznačná formulácia, resp. neexistencia usmernenia pre správne vyplnenie môže výrazne ovplyvniť kvalitu získaných dát. Problémom pritom nie je len plodnosť starších a viacdetných žien, ale aj vysoké počty žien s nezisteným počtom detí. Ďalšia analýza týchto údajov poukazuje na to, že sa jedná najmä o bezdetné ženy. Je možné, že nepostačujúce inštrukcie spôsobujú, že bezdetné ženy jednoducho nevyplnia požadovaný údaj, keďže nie je vysvetlené, že majú zapísať počet detí 0.

3. Vývoj úhrnnej a konečnej plodnosti žien po roku 1950

Plodnosť žien na Slovensku od roku 1950 klesá z pomerne vysokých hodnôt na úroveň veľmi nízkej plodnosti na prelome 20. a 21. storočia (graf 2). Úhrnná plodnosť žien dosahovala maximá presahujúce 3,5 dieťaťa na ženu v rokoch 1950–1953. Na úrovni 3,5 dieťaťa sa udržala až do roku 1956 a pod tri deti na ženu klesla v roku 1961. Pokles pod 2,5 dieťaťa na ženu nastal v roku 1967 a nad túto hodnotu sa úhrnná plodnosť dostala už len v krátkom období rokov 1973–1976. Nad resp. na úrovni jednoduchej reprodukcie (2,1 resp. 2,09 dieťaťa na ženu) sa úhrnná plodnosť udržala do roku 1990. Na konci 80. rokov patrilo Slovensko ku krajinám s najvyššou úhrnnou plodnosťou v Európe (Frejka a Sobotka 2008).

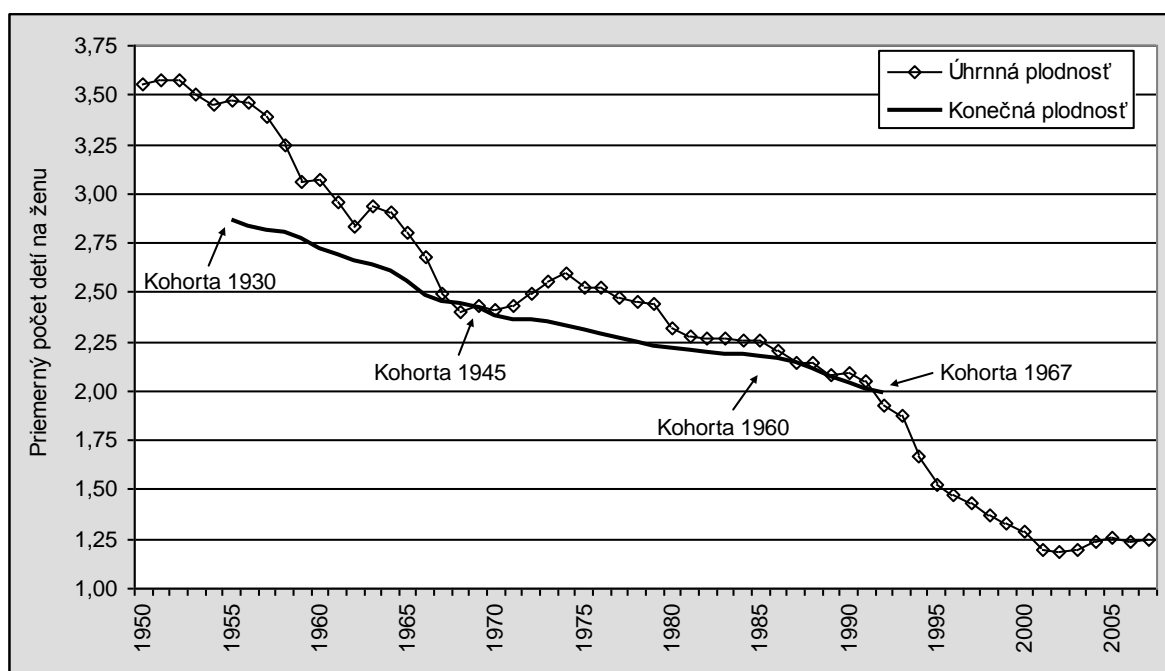
Úhrnná plodnosť, ktorá vyjadruje priemerný počet detí pripadajúci na jednu ženu v kalendárnom roku, podlieha výkyvom, ktoré sú spojené s časovaním rodičovstva⁵. Naopak, konečná plodnosť, ktorá je rýdzo intenzitným ukazovateľom, vyjadruje skutočný priemerný počet detí, ktorý sa narodí ženám danej generácie (čiže kohorte žien narodených v rovnakom kalendárnom roku) počas ich reprodukčného obdobia. Konečná plodnosť žien klesá u všetkých pozorovaných generácií žien s ukončenou reprodukciou (kohorty 1930–1958): ženám z generácie 1930 sa narodilo priemerne 2,89 dieťaťa a hodnoty konečnej plodnosti klesli na úroveň 2,19 dieťaťa na jednu ženu narodenú v roku 1958. Pokles intenzity plodnosti pokračuje aj u kohort žien narodených v priebehu 60. rokov. Hoci tieto ženy ešte nedosiahli vek 50 rokov, je možné pokladať konečnú plodnosť týchto generácií v podstate za ukončenú, keďže intenzita plodnosti vo veku nad 40 rokov je nízka (kapitola 5). Aj keby intenzita plodnosti vo veku nad 40 rokov vzrástla, trend poklesu konečnej plodnosti žien narodených v priebehu 60. sa nezvráti, ale len veľmi mierne zmierni (kapitola 7).

Vývoj úhrnnej plodnosti po roku 1950 môžeme rozdeliť na niekoľko období:

- a/ ½ 50. a 60. roky: obdobie intenzívneho poklesu z vysokej úrovne na začiatku 50. rokov;
- b/ zvýšenie úhrnnej plodnosti v priebehu 70. rokov v súvislosti so zavedením propopulačnej politiky štátu;
- c/ pokles a stagnácia v prvej polovici 80. rokov;
- d/ výraznejší pokles v druhej polovici 80. rokov, úhrnná plodnosť stále nad úrovňou jednoduchej reprodukcie;
- e/ prepad hodnôt úhrnnej plodnosti v priebehu 90. rokov až na historické minimum 1,19 dieťaťa na ženu v roku 2002;
- f/ mierne zvýšenie úhrnnej plodnosti a stagnácia na úrovni 1,25 dieťaťa na ženu v rokoch 2004–2007.

⁵ V prierezovom pohľade pracujeme s tzv. hypotetickou kohortou žien, ktorú tvorí 35 skutočných generácií žien, ktoré sú v danom kalendárnom roku v reprodukčnom veku. Tieto generácie žien majú rôznu reprodukčnú históriu a v danom kalendárnom roku sa nachádzajú v rôznej fáze životného a rodinného cyklu. Vzhľadom k fáze reprodukčnej dráhy a životného cyklu sa líši u týchto žien šanca, že sa im v danom kalendárnom roku narodí dieťa.

Graf 2: Vývoj úhrnnej plodnosti (1950–2007) a konečnej plodnosti (1930–1967)

Zdroj dát: ODE; ŠÚ SR, výpočty ODE a autorky

Pozn.: Miere konečnej plodnosti sú posunuté o priemerný vek matky pri pôrode dieťaťa.

V dôsledku zmien v časovaní rodičovstva, ktoré ovplyvňovali a stále ovplyvňujú hodnoty úhrnnej plodnosti, je potrebné interpretovať vývoj úhrnnej plodnosti v súvislosti s ukazovateľmi časovania – priemerný vek matky pri pôrode a pri pôrode 1. dieťaťa – a tiež v súvisi s konečnou intenzitou plodnosti tých generácií žien, ktoré boli vo veku najvyššej intenzity plodnosti v danom kalendárnom období.

V priebehu 50. a 60. rokov sa matkami sa stávajú čoraz mladšie ženy, v 70. a 80. rokoch dominuje model dvojdetnej rodiny

Vysoká úroveň úhrnnej plodnosti, blízka hodnotám 3,5 dieťaťa na ženu, bola na začiatku 50. rokov kombinovaná s vysokým priemerným vekom matky pri narodení dieťaťa, čo poukazuje na vysokú intenzitu plodnosti vyšších poradií. Avšak aj úhrnná plodnosť prvého poradia dosiahla na začiatku 50. rokov neobvykle vysoké hodnoty. V rokoch 1950–52 dokonca vyššie než 1⁶, čo poukazuje na pokles priemerného veku matky pri narodení prvého dieťaťa. Znamená to, že vysoká intenzita úhrnnej plodnosti prvého poradia bola dosiahnutá v dôsledku toho, že do materstva vstupovali ženy v čoraz mladšom veku. Priemerný vek matky pri prvom pôrode bol na úrovni 23,4 roka a v nasledujúcom období, ktoré je spojené s poklesom úhrnnej plodnosti, naďalej klesal. Pri posúvaní začiatku reprodukcie do nižšieho veku zvyčajne pozorujeme nárast intenzity úhrnnej plodnosti v dôsledku zvýšenia plodnosti v prvom poradií.

⁶ Teoreticky by hodnota úhrnnej plodnosti prvého poradia nemala presiahnuť 1 dieťa na ženu, pretože to znamená, že v danom roku sa 100 ženám narodilo viac než 100 prvých detí. Keďže však pri priezovných ukazovateľoch pracujeme s hypotetickou kohortou žien, je možné, že ukazovateľ presiahne hodnotu 1 v obdobiach, kedy sa znižuje priemerný vek matiek pri narodení prvého dieťaťa a zároveň pozorujeme vysokú intenzitu plodnosti. Pre skutočnú generáciu žien, narodenú v ľubovoľnom kalendárnom roku t , nemôže konečná plodnosť prvého poradia nikdy presiahnuť 1 dieťa prvého poradia na ženu.

V období po roku 1955 však efekt pretrvávajúcej vysokej intenzity v prvom poradí prevážil pokles úhrnnej plodnosti vo vyšších poradiach, spojený s redukciami veľkosti rodín. Dokazuje to aj znižujúca sa konečná plodnosť generácií žien, ktoré boli v priebehu 60. rokov vo veku najvyššej plodnosti.

Tab. 1: Rozklad úhrnnej plodnosti (ÚP) podľa poradia v kalendárnych rokoch 1950–2007

	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2007
ÚP 1	1,04	0,98	0,97	0,88	0,85	0,92	0,92	0,93	0,88	0,63	0,57	0,59
ÚP 2	0,92	0,88	0,85	0,82	0,76	0,84	0,80	0,79	0,74	0,52	0,42	0,40
ÚP 3+	1,62	1,61	1,27	1,11	0,80	0,77	0,60	0,54	0,47	0,37	0,31	0,27
ÚP	3,58	3,47	3,10	2,80	2,40	2,53	2,31	2,26	2,09	1,52	1,30	1,25

Zdroj dát: Do roku 1991 ODE; od roku 1992 ŠÚ SR, výpočty autorky.

V priebehu 70. rokov došlo k oživeniu úhrnnej plodnosti, ktorá dosiahla maximum 2,6 dieťaťa na ženu v roku 1974. Nárast úhrnnej plodnosti bol v úzkom súvisle so zavedením komplexu opatrení propopulačnej politiky na začiatku 70. rokov⁷. Zvýšenie úhrnnej plodnosti bolo nielen dočasné, ale neodrazilo sa ani na zastavení poklesu konečnej plodnosti žien na Slovensku. Konečná plodnosť generácii žien, ktoré boli vo veku najvyššej plodnosti naďalej klesala. Dôvodom vývoja bola stále vysoká intenzita plodnosti žien na Slovensku pred zavedením propopulačných opatrení (na rozdiel od populácie Českej republiky) a pokračujúci proces zmenšovania priemernej veľkosti rodín. V tomto období priemerný vek matiek pri narodení prvého dieťaťa zotrvala, napriek miernemu nárastu na začiatku 70. rokov, na veľmi nízkych hodnotách.

V druhej polovici 70. rokov došlo najprv k miernemu poklesu úhrnnej plodnosti, ktorý sa zintenzívnil po roku 1979. Za bezprostredný impulz zníženia úhrnnej plodnosti na začiatku 80. rokov je považované výrazné zdrazenie detského ošatenia a obuvi v roku 1980. Efekt tohoto negatívne pôsobiaceho opatrenia tak prevýšil prínos štedrej propopulačnej politiky štátu. Navyše, po dočasnom sprísnení podmienok pre povoľovanie umelých prerušení tehotenstva v 70. rokoch, ktoré upravovali činnosť interrupčných komisií⁸, došlo k opätovnému uvoľneniu v dostupnosti umelého prerušenia tehotenstva (UPT) na žiadosť ženy na začiatku 80. rokov. K výraznejšiemu poklesu úhrnnej plodnosti došlo od roku 1986 v súvislosti s novelizáciou interrupčného zákona. Zrušenie interrupčných komisií a zavedenie bezplatných mini-interrupcií viedlo k jednoduchému prístupu k UPT. Naopak, lekárom predpísanú antikoncepciu si záujemkyne museli hradiť v plnej výške. Po zjednodušení prístupu k bezplatnému UPT došlo k poklesu počtu aj podielu užívateľiek lekárom predpísanej antikoncepcie (Potančoková et al. 2008).

Vývoj plodnosti je potrebné chápať v súvislosti s procesom formovania rodín. V priebehu 70. a 80. rokov sa na Slovensku upevňuje dvojdetný model rodiny. Konečná plodnosť žien v tomto

⁷ Pre detailné informácie o opatreniach populačnej a sociálnej politiky, ktoré vstúpili do platnosti na začiatku 70. rokov vid' napr. Srb a Konečná (1976), Koubek (1981), (1990), Rychtaříková (2007).

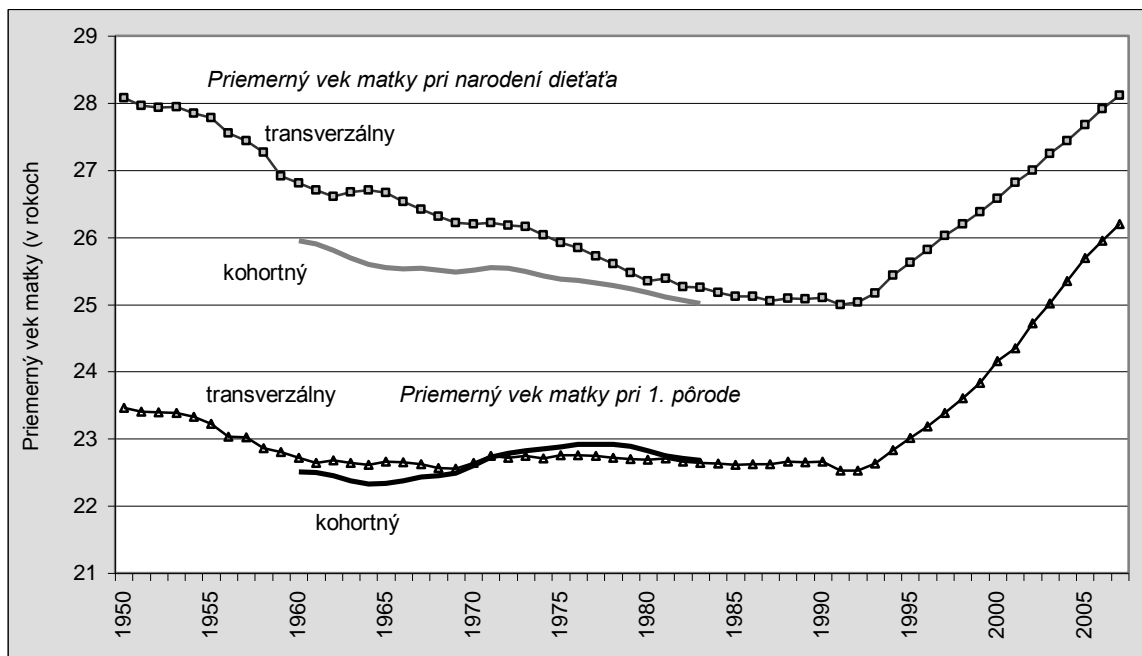
⁸ Sprísnenie kritérií pre vykonanie UPT bolo zavedené v roku 1971 spolu s ostatnými opatreniami propopulačnej politiky (mladomanželské pôžičky, zavedenie ďalšej materskej dovolenky). Opatrenie bolo v platnosti do roku 1979 a zahŕňalo sprísnenie schvaľovania UPT pre ženy s menej než 3 deťmi a pre ženy vo veku do 35 rokov. (Koubek 1990)

období klesá v spojitosti s redukcíu intenzity plodnosti vyšších poradií. Čoraz intenzívnejší príklon k dvojdetným rodinám potvrdzuje aj štruktúra kohort žien podľa počtu narodených detí (kapitola 4). Na narastajúcu prevahu dvojdetného modelu rodiny poukazuje tiež vývoj kohortného ako aj prierezového priemerného veku matky pri narodení dieťaťa, ktorý napriek stagnácii priemerného veku matky pri prvom pôrode naďalej klesá.

90. roky: v dôsledku odkladania rodičovstva do vyššieho veku klesá úhrnná plodnosť na historické minimum

K výraznému prepadu hodnôt úhrnnej plodnosti došlo po roku 1991. Hoci úhrnná plodnosť klesala už v druhej polovici 80. rokov, trendy po roku 1990–1992 boli prelomové, pretože sa zmenili mechanizmy vedúce k poklesu plodnosti. Do roku 1992 priemerný vek matiek pri narodení 1. dieťaťa stagnoval, resp. mierne klesal⁹ a rozloženie mier plodnosti podľa veku bolo stabilné, s výrazným maximom vo veku 21–23 rokov (Potančoková et al. 2008). Od roku 1992 dochádza k rapídne nárastu priemerného veku matky pri narodení 1. dieťaťa, ktorý je spojený s presúvaním materstva do vyššieho veku. V priebehu 90. rokov boli na Slovensku v reprodukčnom veku na jednej strane generácie mladších žien, u ktorých sa čoraz viac presadzovalo odkladanie rodičovstva do vyššieho veku, a na druhej strane staršie generácie žien, ktoré mali vo veku 35 a viac rokov prakticky ukončenú reprodukciu. Dôsledkom bol pokles úhrnnej plodnosti na veľmi nízke hodnoty.

Graf 3: Vývoj generačných (kohorty 1935–1958) a prierezových (roky 1950–2007) priemerných vekov matky pri narodení dieťaťa

Zdroj dát: ODE; ŠÚ SR, výpočty autorky

Pozn.: Kohortné priemerné veku sú voči transverzálnym posunuté sú posunuté o priemerný vek matky pri pôrode dieťaťa.

⁹ Pokles transverzálneho priemerného veku pri narodení 1. dieťaťa v rokoch 1991–1992 je spojený s ohlasovaným zrušením mladomanželských pôžičiek k 1.1.1992. Zmena rodinnej politiky sa prejavila aj v náraste mier sobášnosti v roku 1991 (Vaňo 2001).

Do roku 2002 sa znížil priemerný počet detí na ženu z 2,09 dieťa na ženu v roku 1990 na historické minimum 1,19 dieťa na ženu. Hodnota úhrnnej plodnosti na úrovni 2,09 dieťa a pritom predstavuje hranicu jednoduchej reprodukcie, čo je úroveň plodnosti, pri ktorej je zabezpečené nahradenie generácií pri zohľadnení procesu úmrtnosti v prípade, že nedochádza nárastu priemerného veku matky pri narodení dieťaťa. V susednej Českej republike mal pokles úhrnnej plodnosti ešte rýchlejší priebeh a minimum bolo dosiahnuté v roku 1999 na úrovni 1,13 dieťa na ženu (Pavlík a Kučera 2002). Prudký pokles úhrnnej plodnosti neodráža v 90. rokoch zmeny skutočnej intenzity plodnosti. Hoci intenzita plodnosti v tomto období reálne klesla, nie však na úroveň 1,2-1,3 dieťa na ženu, čo potvrdzujú očistené miery plodnosti¹⁰, ktoré neboli ani na konci 90. rokov pod úrovňou 1,5 dieťa na ženu (Potančoková et al. 2008, Potančoková 2008a). Nízke hodnoty úhrnnej plodnosti sú spôsobené do veľkej miery rapidnou zmenou v časovaní rodičovstva.

Kým na konci 80. rokov sa ženy stávali po prvý raz matkami najčastejšie ako 22,5 ročné, v roku 2003 už bol typickým vekom prvého materstva vek 25 rokov a v roku 2007 došlo k nárastu na úroveň 26,1 roka. Odkladanie rodičovstva do vyššieho veku sa stalo typickou črtou reprodukčného správania po roku 1991. Z tohto pohľadu je pokles hodnôt úhrnnej plodnosti na extrémne nízke hodnoty len dočasný a v súvislosti so stabilizáciou reprodukčného správania (a tým aj rozloženia plodnosti podľa veku) očakávame postupné zvyšovanie úhrnnej plodnosti. K určitému nárastu došlo už od roku 2003, avšak v priebehu posledných 4 rokov osciluje priemerný počet detí na ženu v okolí hodnoty 1,25 dieťaťa, čo je stále veľmi nízka úroveň plodnosti¹¹.

Nárast úhrnnej plodnosti je očakávaný v súvislosti s „doháňaním“ (rekuperáciou) predtým odložených pôrodov. Začínajúca rekuperácia sa už na Slovensku začína prejavovať, o čom svedčí aj zrýchľujúce sa tempo rastu priemerného veku matky pri prvom pôrode. Očakávaný nárast úhrnnej plodnosti podporujú tiež pozorovania vývoja úhrnnej plodnosti v Českej republike ako aj v iných post-socialistických krajinách strednej Európy, resp. iných európskych krajinách, kde proces odkladania rodičovstva začal prebiehať skôr než na Slovensku (Billari a Kohler 2002, Lesthaeghe 2001). Stagnácia úhrnnej plodnosti na veľmi nízkej úrovni bola v rokoch 2003–2007 pozorovaná len v dvoch krajinách Európy: Poľsku a Slovensku. Obe krajiny v tomto období dosahovali najnižšiu úhrnnú plodnosť v rámci krajín Európskej únie a v rokoch 2006 a 2007, pričom v roku 2007 sa Slovensko dostalo na koniec rebríčka. V rámci krajín Európy má nižšiu úhrnnú plodnosť než Slovensko už len Moldavsko (Lutz et al. 2008). Aj napriek rapidnému rastu priemerného veku matky pri narodení prvého dieťaťa patria slovenské a poľské ženy medzi mladšie prvorodičky v rámci krajín EÚ aj Európy. Znamená to, že potenciál odkladania rodičovstva do vyššieho veku nebol ešte vyčerpaný, proces stále prebieha a stabilizáciu nového modelu spojenú so zvyšovaním úhrnnej plodnosti môžeme očakávať v budúcnosti.

¹⁰ Očistené miery úhrnnej plodnosti upravujú ukazovateľ úhrnnej plodnosti o zmenu priemerného veku pri narodení detí jednotlivých poradií. V roku 2005 bola úhrnná plodnosť na úrovni 1,25 dieťaťa, avšak očistený ukazovateľ dosiahol hodnotu 1,67 dieťaťa na ženu (Potančoková 2008a).

¹¹ Pod hodnotu úhrnnej plodnosti 1,3 dieťaťa na ženu, ktorá vymedzuje úroveň tzv. veľmi nízkej plodnosti (Kohler et al. 2002) sa Slovensko dostalo v roku 2000.

V súvislosti s poklesom a zotrúvaním prierezových ukazovateľov plodnosti na veľmi nízkej úrovni sa vynára otázka, do akej miery sa zníži konečná plodnosť generácií žien, či a nakoľko vzrastie bezdetnosť a či dôjde k odklonu od dvojdetného modelu rodiny. Konečná plodnosť žien klesá dlhodobo miernym tempom a dosiahnutá úroveň generačnej plodnosti žien narodených v priebehu 60. rokov naznačuje ďalší pokles konečnej plodnosti. U kohort narodených v rokoch 1960–1966 je konečná plodnosť nad hranicou 2 detí na ženu už k roku 2007, kedy mali tieto ženy ešte neukončené reprodukčné obdobie. U žien narodených v druhej polovici 60. rokov už pozorujeme výraznejší pokles intenzity plodnosti, avšak do konca reprodukčného obdobia môže plodnosť týchto kohort dosiahnuť úroveň blízku dvom deťom na ženu. Odhadu konečnej plodnosti týchto kohort žien ako aj ostatným dopadom znižovania plodnosti v priebehu posledných viac než 15-tich rokov sa podrobne venujeme v nasledujúcich častiach publikácie.

4. Pokles konečnej plodnosti žien v súvislosti so zmenami veľkosti rodiny

Pokles konečnej plodnosti môže byť spojený s rastom bezdetnosti alebo s obmedzovaním veľkosti rodín a teda aj počtu detí vyšších poradií, ktoré sa narodia ženám z jednotlivých generácií. U generácií žien narodených v rokoch 1935–1963 sa bezdetnosť dlhodobo pohybuje na úrovni 9–10 %, k 11 % vystúpila len u generácií 1945–46. Tieto údaje poukazujú na silnú normativitu rodičovstva, ktorá sa v slovenskej spoločnosti upevnila počas obdobia štátneho socializmu. Ženy na Slovensku mali pritom o niečo vyššiu bezdetnosť v porovnaní s českými ženami¹² (Frejka 2008). Bezdetnosť pod úrovňou 10 % žien v generácii bola typická počas druhej polovice 20. storočia len pre krajiny bývalého socialistického bloku a Česká republika patrila ku krajinám s celkovo najnižšou úrovňou bezdetnosti (tamtiež). Výrazný nárast bezdetnosti nepozorujeme ani u kohort narodených v druhej polovici 60. rokov: u 40–43 ročných žien (kohorty 1965–67) bola bezdetnosť k roku 2007 na úrovni 10–11 %. Prudký nárast bezdetnosti nenaznačujú ani dáta pre kohorty narodené na začiatku 70. rokov.

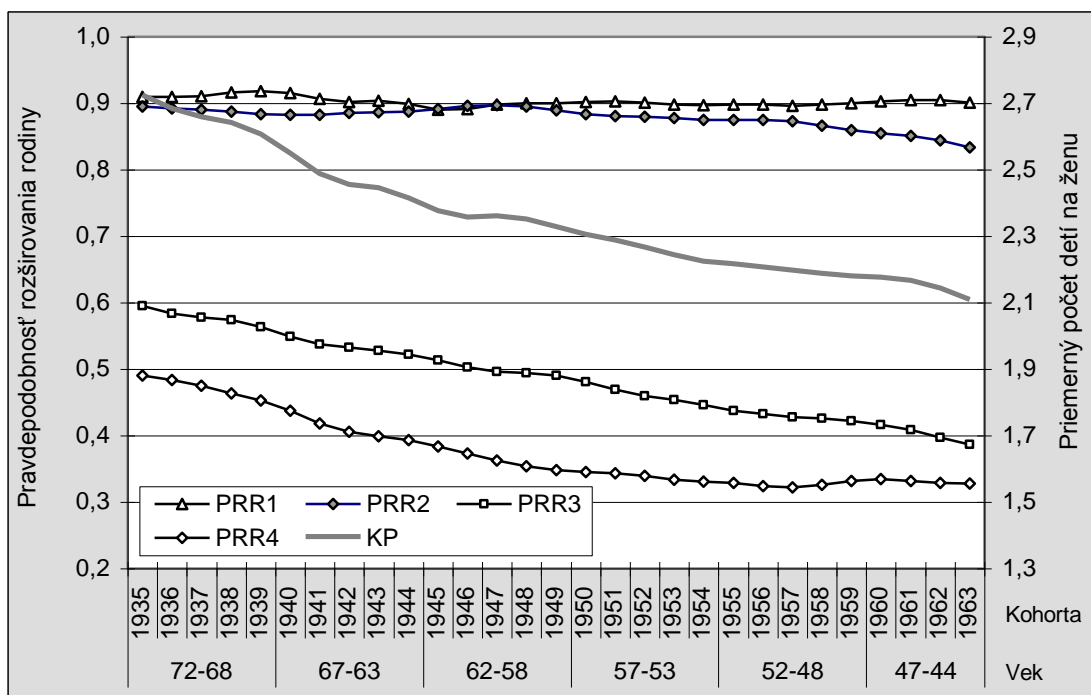
Počas éry štátneho socializmu dominoval model dvojdetnej rodiny, bezdetnosť bola nízka

V období štátneho socializmu sa znížilo zastúpenie žien s tromi a viac deťmi v jednotlivých po sebe idúcich generáciách. Väčšina rodičov sa rozhoduje pre práve dve deti a orientácia na dvojdetný model rodiny sa prehlbuje na úkor rodín s tromi a viac deťmi, ako aj na úkor rodín s jedným dieťaťom. Najvýraznejšie sa dvojdetný model rodiny prejavuje u žien narodených medzi rokmi 1955–1964. Pravdepodobnosť, že sa žene s jedným dieťaťom narodí aj dieťa druhého poradia je až do kohort narodených na začiatku 60. rokov vysoká a blíži sa pravdepodobnosti bezdetnej ženy porodiť prvé dieťa (graf 4). 88–90 % žien z kohort 1935–1958, ktorým sa narodilo prvé dieťa porodilo aj dieťa druhého poradia. Jednodetnosť žien z generácií 1915–1965 bola pritom na Slovensku najnižšia spomedzi krajín bývalého socialistického bloku ako aj v rámci krajín Európy (Frejka 2008). Podiel žien, ktoré mali jedno dieťa bol blízky podielu bezdetných žien. Absolútna väčšina žien, ktoré prežili svoj reprodukčný vek v období socializmu malo aspoň dve deti (77–80 %).

Podiel žien s práve dvoma deťmi sa postupne zvyšoval, kým podiel žien s tromi a viac deťmi klesal (grafy 4 a 5). Až 45 % žien narodených v druhej polovici 50. rokov a na začiatku 60. rokov malo práve dve deti. Z tabuľky 1 je zrejmé, že podiel žien s dvoma deťmi je u kohort narodených od roku 1965 rovnaký ako u kohorty 1960. Avšak od kohorty 1963 pozorujeme nárast podielu jednodetných o 14–36 % v porovnaní s kohortou 1960. Podiel žien s tromi a viac deťmi naďalej klesá, je však dôležité pripomenúť, že sa jedná o kohorty s neukončenou reprodukciou a rast jednodetnosti nebude u žien narodených po roku 1965 taký dramatický ako

¹² Príčinou môže byť, paradoxne, silnejšia religiozita slovenskej populácie. V sekularizovanej môže byť nižšia proporcia žien, ktoré vstúpia do reholí alebo žijú z náboženských dôvodov v celoživotnom celibáte.

Graf 4: Pravdepodobnosť rozširovania rodiny (PRR) a konečná plodnosť kohort žien 1935–1963

Zdroj dát: ODE; ŠÚ SR, výpočty autorky

Tab. 1: Zmena zloženia kohort žien podľa počtu narodených detí, kohorty 1935–1967, referenčná kohorta 1960

Kohorta	Vek v roku 2007	Zmena voči kohorte 1960 (%)				
		Bezdetné	1 dieťa	2 deti	3 deti	4+ detí
1935	72	-7	-28	-27	16	121
1940	67	-13	-18	-19	17	80
1945	62	12	-26	-14	18	45
1950	57	1	-20	-8	17	23
1955	52	4	-15	-2	8	5
1961*	46	-2	2	1	-2	-3
1962*	45	-2	7	2	-5	-7
1963*	44	2	14	2	-9	-12
1964*	43	9	20	2	-13	-15
1965*	42	15	26	1	-16	-18
1966*	41	18	33	1	-20	-20
1967*	40	22	37	0	-22	-22

Zdroj dát: ODE; ŠÚ SR, výpočty autorky

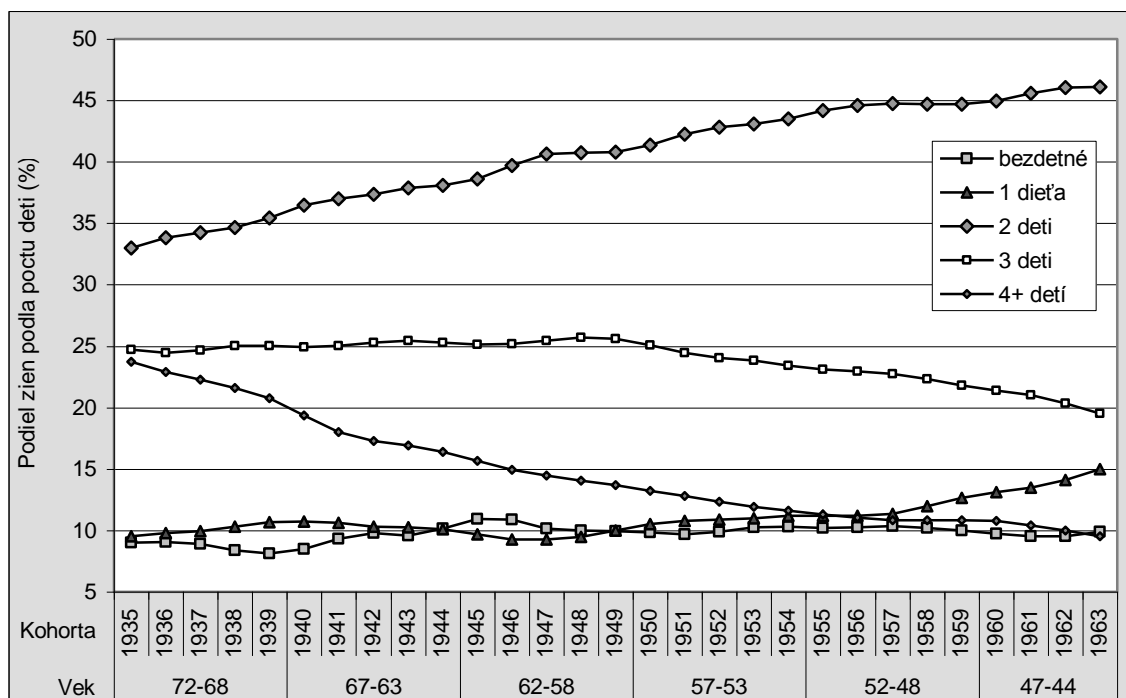
Pozn.: Kohorta 1960 = 0, kladné hodnoty označujú percentuálny nárast, záporné hodnoty percentuálny pokles voči kohorte 1960. +100 znamená, že podiel žien bol dvojnásobný, -50 znamená, že podiel žien je polovičný v porovnaní s podielom žien v danej kategórii u kohorty 1960.

naznačujú hodnoty z roku 2007. Každopádne však môžeme očakávať nárast jednodetnosti, ktorá sa stane rozšírenejšou než v minulosti a vzrastie počet detí bez súrodenca.

Hlavným dôvodom poklesu intenzity plodnosti u generácií žien narodených do roku 1960 bol pokles plodnosti vyšších poradií, ktorý súvisel s obmedzovaním veľkosti rodiny na preferovaný počet dve deti. Pravdepodobnosť, že sa žene s dvoma deťmi narodí tretie dieťa takmer lineárne klesá. Až 60 % žien narodených v roku 1935, ktoré mali dve deti, sa narodilo aj tretie dieťa. U žien z kohort 1959–1960 sa tretie dieťa narodilo len 42 % žien s dvoma deťmi. Pravdepodobnosť rozšírenia rodiny na tri deti v rámci krajín Európy bola a stále je najvyššia práve u žien na Slovensku a v Poľsku, a to aj napriek dlhodobému klesajúcemu trendu (Frejka 2008). Podobne klesajúci trend má aj pravdepodobnosť prechodu z parity 3 na parity 4 (teda šanca, že sa žene s tromi deťmi narodí dieťa 4. poradia).

Zmena, ktorú pozorujeme v súvislosti s transformáciou spoločnosti po roku 1990, a ktorá súvisí s klesajúcou intenzitou plodnosti, sa týka detí druhého poradia. Pozorujeme odklon od dominancie dvojdetného modelu rodiny. Výsledkom súčasných trendov bude rozrôznenie reprodukčných dráh žien, ktoré bude spojené s miernym nárastom bezdetnosti a rozšírením jednodetnosti. Podiel žien s jedným dieťaťom dosiahne pravdepodobne až 33 % u žien narodených na konci 70. rokov (Potančoková et al. 2008). A to aj napriek tomu, že dvojdetná rodina je vnímaná ako určitý ideál a preferencie pre jednodetnosť sú podľa výberových zisťovaní nízke u mužov aj žien (Matulník et al. 2003).

Graf 5: Štruktúra žien podľa počtu narodených detí v generáciách 1935–1963

Zdroj dát: ODE; ŠÚ SR, výpočty autorky

5. Rozloženie mier plodnosti podľa veku

5.1 Prierezový pohľad

Zmena prierezových (transverzálnych) mier plodnosti poukazuje na dva odlišné dôvody vedúce k nárastu či poklesu týchto ukazovateľov. Prvým dôvodom môže byť zmena intenzity, teda skutočný nárast či pokles množstva detí pripadajúceho na jednu ženu. Druhým dôvodom môže byť zmena časovania pôrodov. Tú vyjadrujú vo forme súhrnného ukazovateľa priemerné veku matiek, ktorých hodnoty vyčíslujú typický vek, v ktorom sa ženám narodia v danom kalendárnom roku deti jednotlivých poradií.

Pri analýze zmien v časovaní plodnosti je prinajmenšom rovnako dôležité ako zmena priemerných vekov matiek rozloženie mier plodnosti podľa veku¹³. Špecifické miery plodnosti vyjadrujú priemerný počet detí, ktorý pripadá na ženy v danej vekovej kategórii. Ešte na začiatku 90. rokov boli miery plodnosti najvyššie vo veku 20–24 rokov. V priebehu rokov 1950–1990 bola reprodukcia čoraz viac koncentrovaná do tohto vekového intervalu. Do istej miery to bolo spôsobené poklesom intenzity plodnosti vyšších poradií, teda obmedzovaním veľkosti rodiny na preferovaný počet dvoch detí. V priebehu 50. rokov zohrával dôležitú úlohu aj posun priemerného veku matky pri prvom pôrode do nižšieho veku, a teda efekt časovania pôrodov. Možno konštatovať, že v období rokov 1960–1991 bol pokles úhrnnej plodnosti spôsobený prevažne poklesom intenzity plodnosti a to najmä vyšších poradií. Efekt časovania plodnosti samozrejme nebol nulový, ale jeho vplyv na úroveň úhrnnej plodnosti bol podstatne nižší než od roku 1992, kedy pozorujeme dynamický nárast ukazovateľov časovania plodnosti.

Reprodukčná stratégia skorého rodičovstva a reprodukcie koncentrovanej do úzkeho vekového intervalu bola do veľkej miery stimulovaná propopulačnými politikami a opatreniami. Nejednalo sa len o mladomanželské pôžičky, ale napríklad aj o vyššie zdaňovanie slobodných a bezdetných osôb, prioritné pridelovanie bytov rodinám s deťmi a iné formy prerozdelenia zdrojov smerom k rodinám s deťmi.

Zmeny v časovaní plodnosti viedli k prudkému poklesu mier plodnosti v období 1992–2007. Odrazili sa tiež v rozložení mier plodnosti podľa veku. Maximum plodnosti sa presunulo z veku 21–23 rokov do veku 27–29 rokov. Miery plodnosti klesli najdynamickejšie vo vekovej skupine 20–24 rokov. V súvislosti s rekuperáciou, ktorá sa začala prejavovať po roku 2002, vidíme čoraz dynamickejší nárast intenzity plodnosti vo veku nad 30 rokov. Kým v roku 1990 sa 30-ročné a staršie ženy podieľali na úhrnnej plodnosti len 15,5 %, v roku 2007 už 37 % reprodukcie zabezpečovali ženy 30-ročné a staršie. „Starnutie“ vekového profilu mier plodnosti sa stáva typickou črtou trendov v oblasti reprodukcie najmä po roku 2002. Až v období mierneho nárastu intenzity plodnosti po dosiahnutí minima v roku 2002 sa začínajú naplno prejavovať trendy spojené s odkladaním rodičovstva do vyššieho veku.

¹³ Vekové profily transverzálnych špecifických plodností žien podľa jednotiek veku v období rokov 1950–2006 vid' napr. Potančoková et al 2008, Vaňo et al 2001 a Vaňo et al. 2007.

Plodnosť v transverzálnom pohľade je obrazom reprodukcie žien rôznych generácií: v priebehu jedného roka zachytáva plodnosť 35 generácií žien v odlišnej fáze reprodukčného cyklu a s odlišnou reprodukčnou históriou. V prípade turbulentných zmien v reprodukčnom správaní môžu prierezové miery výrazne vzrásť či klesnúť, často len dočasne v dôsledku zmeny v časovaní rodičovstva. Odkladanie plodnosti do vyššieho veku sa postupne stalo dominantnou črtou reprodukčného správania. Prierezový pohľad ale neumožňuje zistiť, ako sa reprodukčná stratégia odkladania rodičovstva do vyššieho veku šírila u jednotlivých generácií žien, ktoré boli v reprodukčnom veku v období transformácie spoločnosti po roku 1989. V súvislosti s transformáciou rozloženia prierezových mier plodnosti podľa veku je vysoko relevantná otázka, ako sa zmeny prejavujú v generačných ukazovateľoch plodnosti, akým spôsobom a do akej miery budú ovplyvnené jednotlivé generácie žien.

Tab. 2: Intenzity plodnosti podľa veku v rokoch 1955–2007 a pre kohorty 1930–1978

Prierezové špecifické miery plodnosti (na ženu)												
	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2007
15–19	0,24	0,26	0,22	0,20	0,22	0,24	0,26	0,24	0,16	0,12	0,10	0,10
20–24	1,10	1,13	1,06	0,97	1,04	1,02	1,02	0,94	0,62	0,42	0,30	0,27
25–29	0,97	0,84	0,79	0,68	0,75	0,65	0,62	0,58	0,45	0,44	0,44	0,42
30–34	0,65	0,49	0,44	0,35	0,34	0,27	0,26	0,23	0,20	0,22	0,29	0,32
35–39	0,37	0,26	0,22	0,15	0,13	0,09	0,09	0,08	0,07	0,08	0,10	0,12
40+	0,15	0,08	0,07	0,04	0,03	0,02	0,01	0,01	0,01	0,02	0,02	0,02
<i>TFR</i>	<i>3,459</i>	<i>3,067</i>	<i>2,797</i>	<i>2,397</i>	<i>2,525</i>	<i>2,306</i>	<i>2,253</i>	<i>2,085</i>	<i>1,522</i>	<i>1,292</i>	<i>1,253</i>	<i>1,251</i>
Kohortné špecifické miery plodnosti (na ženu)												
	1930	1935	1940	1945	1950	1955	1960*	1965*	1970*	1973*	1975*	1978*
15–19	0,16	0,18	0,19	0,17	0,15	0,15	0,17	0,17	0,18	0,18	0,15	0,10
20–24	1,01	1,06	1,07	0,97	0,99	1,00	0,99	0,94	0,82	0,65	0,52	0,39
25–29	0,95	0,87	0,75	0,76	0,77	0,69	0,66	0,59	0,49	0,47	0,45	0,44
30–34	0,50	0,42	0,38	0,35	0,29	0,27	0,25	0,22	0,25	0,31	(0,23)	
35–39	0,20	0,16	0,14	0,10	0,09	0,09	0,08	0,09	(0,09)			
40+	0,05	0,04	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	(0,02)				
<i>CFR</i>	<i>2,867</i>	<i>2,724</i>	<i>2,550</i>	<i>2,376</i>	<i>2,306</i>	<i>2,217</i>	<i>(2,18)</i>	<i>(2,04)</i>	<i>(1,84)</i>	<i>(1,60)</i>	<i>(1,36)</i>	<i>(0,93)</i>

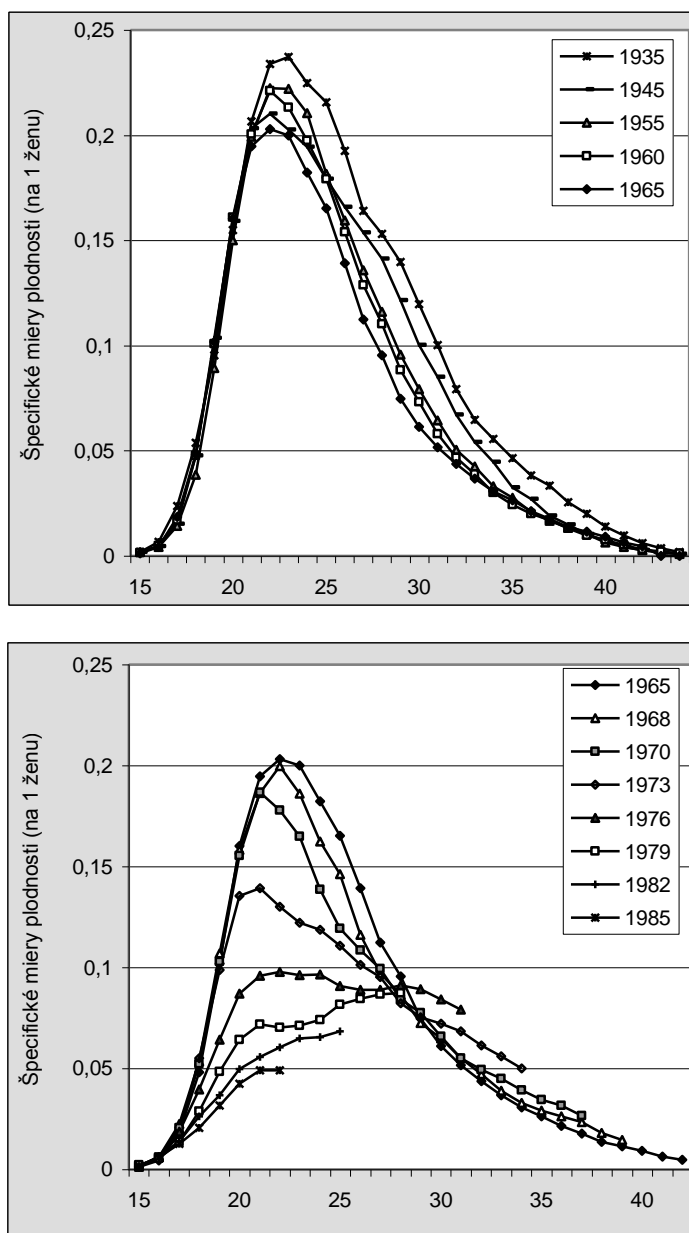
Zdroj dát: ODE; ŠÚ SR, výpočty autorky

Pozn.: Miery plodnosti v 5-ročných vekových skupinách sú sumou špecifických mier plodnosti podľa jednotiek veku.

5.2 Generačný pohľad

Až do začiatku 90. rokov sa rozloženie mier plodnosti podľa veku takmer nezmenilo (tabuľka 2, tiež Potančoková et al. 2008). Podobný profil intenzít plodnosti podľa veku nájdeme u kohort žien narodených v rozmedzí rokov 1935 až 1968. Intenzita plodnosti týchto žien je výrazne koncentrovaná do úzkeho intervalu s maximom vo veku 22–23 rokov. Intenzita plodnosti prudko narastá od veku 18 rokov. Vo veku 31–32 mali tieto ženy na 90 % ukončenú reprodukciu (len 10 % detí sa narodilo týmto ženám keď boli vo veku 33 a viac rokov). Režim skorej reprodukcie koncentrovanej do úzkeho vekového rozpätia bol typický v období štátneho socializmu nielen pre populáciu Slovenska, ale aj iných krajín vtedajšieho východného bloku (Monier a Rychtaříková 1992)

Graf 5a,b: Špecifické miery plodnosti podľa veku, vybrané kohorty žien narodené v rokoch 1935–1985

Zdroj dát: ODE; ŠÚ SR, výpočty autorky

U žien, ktoré si zakladali rodinu v období štátneho socializmu boli zmeny v časovaní plodnosti na začiatku reprodukčného obdobia a vo veku maxim plodnosti nevýrazné. Stratégia skorého založenia rodiny a rýchlej kompletizácie jej veľkosti bola takmer univerzálna. U generácií narodených pred rokom 1960 je v popredí proces znižovania intenzity plodnosti žien v dôsledku znižovania veľkosti rodiny (viď tiež kapitola 4). Znižovanie intenzity plodnosti tretieho a vyššieho poradia sa prejavilo poklesom špecifických plodností žien vo vyššom veku. U generácie 1945 pozorujeme mierne zvýšenie intenzít plodnosti vo veku 27–30 rokov, ktoré mohlo byť dôsledkom propopulačných opatrení zavedených na začiatku 70. rokov. Je možné, že konečná plodnosť týchto žien by bola o niečo nižšia, nebyť štedrej propopulačnej politiky a podpory (konečná plodnosť týchto žien dosiahla 2,37 dieťaťa na ženu, takže ani v prípade

nižšej intenzity plodnosti vo veku nad 27 rokov by ich konečná plodnosť neklesla pod úroveň jednoduchej reprodukcie).

Ženy narodené v rozmedzí rokov 1935–1950 prežili celý svoj aktívny reprodukčný život v období štátneho socializmu. Zmeny po roku 1990 intenzívne nezasiahli ani ženy narodené medzi rokmi 1950–1960, keďže tieto ženy boli v roku 1990 vo veku 30–35 rokov a mali z 90–95 % ukončenú reprodukciu. U kohort žien narodených v prvej polovici 60. rokov (v roku 1990 dosiahli vek 25–30 rokov) pozorujeme identické časovanie plodnosti ako u predchádzajúcich generácií, avšak zníženie intenzity plodnosti vo veku nad 23 rokov. Prvé zmeny v intenzite plodnosti u týchto kohort však nastali už pred rokom 1990. Napr. u kohorty žien narodených v roku 1965 klesla intenzita plodnosti už od veku 22 rokov, pričom tieto ženy boli v roku 1990 25-ročné. Je teda evidentné, že plodnosť týchto žien bola nižšia už v období, kedy nemohlo byť ich reprodukčné správanie ovplyvnené faktormi, ktoré sa objavili v období transformácie spoločnosti a ekonomiky po roku 1990 a ktoré sú spájané s rapidným poklesom plodnosti v 90. rokoch. Je zrejmé, že pokles intenzity plodnosti začal už pred týmto obdobím, aj keď rozsah tohto poklesu nebol natoľko výrazný než v nasledujúcich rokoch.

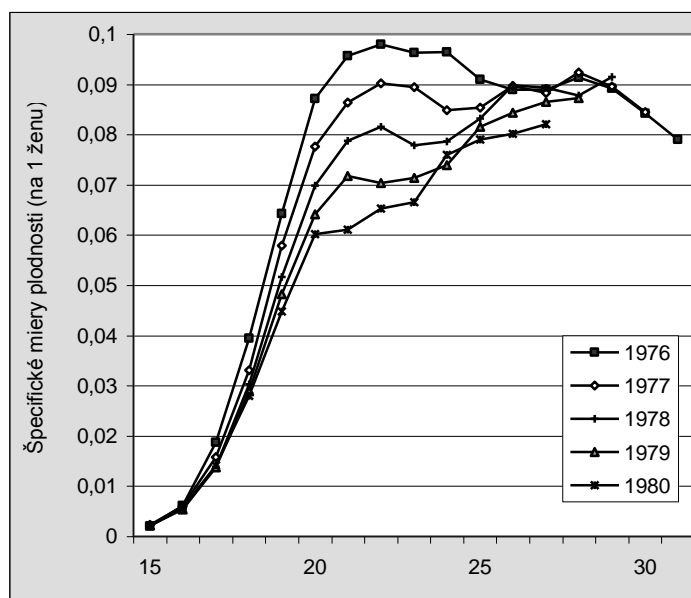
Zmeny po roku 1990 zasiahli jednotlivé ženy a generácie žien odlišne vo vzťahu k tomu, v akej fáze životného cyklu sa nachádzali a aká bola ich reprodukčná história. Iný bol dosah a rozsah zmien u žien, ktoré si založili rodiny už pred obdobím rokov 1990–1991 než u bezdetných žien. Z priebehov kriviek generačných mier plodnosti podľa veku je evidentné, že z hľadiska časovania materstva sa ženy narodené v druhej polovici 60. rokov správali na začiatku svojho reprodukčného obdobia rovnako ako predchádzajúce generácie – svoju reprodukciu začali pomerne skoro. Vo veku 18–22 rokov dosahuje intenzita plodnosti žien narodených v priebehu 60. rokov porovnateľnú úroveň ako u predchádzajúcich generácií a zmeny intenzity plodnosti sa prejavujú až vo vyššom veku. Aj intenzita plodnosti generácie 1970 je do veku 21 rokov (rok 1991) identická ako u predchádzajúcich kohort. Vývoj intenzity plodnosti vo veku 20–25 u generácií 1968–1971 naznačuje, že k významnej zmene reprodukčného správania žien došlo po roku 1992. Úlohu v tomto procese zohralo aj zrušenie mladomanželských pôžičiek k 1.1.1992. Ich zrušenie bolo impulzom rapidnej zmeny v reprodukčnom správaní obyvateľstva. Zmena v reprodukčnom správaní by bola nastala aj v prípade neskoršieho zrušenia mladomanželských pôžičiek v súvislosti s meniacim sa trhom práce a novými možnosťami, ktoré priniesla zmena politického režimu, avšak zrušenie podpory rodín vyvolalo okamžitú reakciu populácie v oblasti reprodukčného správania.

Model reprodukčného správania typický pre obdobie štátneho socializmu postupne odznieva u kohort žien narodených v prvej polovici 70. rokov. U týchto kohort žien sa maximum plodnosti udržiava vo veku 21 rokov, intenzita však klesá v každej nasledujúcej generácii, čo poukazuje na to, že čoraz viac mladých žien v po sebe idúcich kohortách odkladá materstvo do vyššieho veku. Časť žien z generácií narodených na konci 60. a na začiatku 70. rokov mala na začiatku 90. rokov už aspoň jedno dieťa. Odkladanie rodičovstva do vyššieho veku sa teda mohlo stať relevantnou reprodukčnou stratégiou len pre časť žien z týchto kohort. Stratégia odkladania rodičovstva je totiž relevantná najmä pre bezdetné ženy. V každej nasledujúcej generácii žien narodených v priebehu 70. rokov však bol podiel bezdetných na začiatku 90. rokov vyšší a v súlade s ním pozorujeme aj šírenie stratégie odkladania plodnosti do vyššieho

veku. Miery plodnosti následne mierne vzrastajú vo veku nad 30 rokov a nárast je výraznejší v každej nasledujúcej kohorte.

Odkladanie rodičovstva do veku nad 25 rokov sa stáva dominantnou stratégiou u žien narodených v druhej polovici 70. rokov. U kohort žien narodených v rozmedzí rokov 1976–1979 pozorujeme bimodálne rozloženie mier plodnosti podľa veku. Prvé maximum plodnosti nachádzame vo veku 22 rokov (resp. 21 rokov pre kohortu 1979), následne miery plodnosti poklesnú. Prvé maximum bolo ešte u generácie 1976 aj celkovým maximom plodnosti. V nasledujúcich generáciách sa intenzita plodnosti vo veku 20–24 znižuje a maximum vo veku 22 je len lokálne. Nevýrazné lokálne maximum plodnosti vo veku 20–21 rokov sa prejavuje aj u niektorých generácií narodených v rokoch 1980–1985. Model skorej reprodukcie zostáva naďalej typický pre určitú (marginálnu) skupinu žien. Jedná sa zrejme o selektívnu subpopuláciu a je pravdepodobné, že si model skorej reprodukcie zachovávajú aj v nasledujúcich generáciách. V tom prípade by sa mierne vyššia intenzita plodnosti vo veku okolo 20 rokov udržala aj v budúcnosti.

Graf 6: Detailné zobrazenie mier plodnosti podľa veku u kohort 1976–1980

Zdroj dát: ODE; ŠÚ SR, výpočty autorky

Na profile špecifických mier plodnosti podľa veku u generácií je tiež výrazný efekt kalendárneho obdobia – lokálne minimá, resp. pokles intenzity plodnosti, zodpovedajú u generácií 1976–1980 kalendárnemu roku 2001¹⁴. Bimodálne rozloženie mier plodnosti u týchto kohort mohlo tiež byť vyprovokované zhoršením podmienok zakladania rodín v tomto kalendárnom období.

¹⁴ Pokles intenzity v roku 2001 nemôže byť spôsobený upravenou vekovou štruktúrou po sčítaní 2001, keďže sa objavil aj po použití vekovej štruktúry žien, ktorá spätne rozkladá deficit osôb podľa veku v intercenzálnom období. Použitá bola veková štruktúra žien z Human Mortality Database (www.mortality.org).

Je evidentné, že intenzita plodnosti sa čoraz viac posúva do veku 28–29 rokov. U generácií narodených v priebehu druhej polovice 70. rokov je evidentná transformácia režimu plodnosti, ktorá neprebíhala uniforme, ale šírila sa postupne v rámci generácií. Čoraz menšia proporcia žien z po sebe idúcich kohort sa správa podľa starého reprodukčného modelu. Medzi ženami narodenými na začiatku 70. rokov bolo odkladanie plodnosti ešte len marginálnou stratégiou, postupne však starý model reprodukčného správania odznieva a odkladanie rodičovstva do vyššieho veku sa stáva dominantnou reprodukčnou stratégiou.

5.3 Dosiahnutá intenzita plodnosti podľa veku

Transformácia reprodukčného správania je evidentná aj z intenzít plodnosti, ktoré kohorty žien 1935–1985 dosiahli k určitému veku (tabuľka 3). Počet detí pripadajúcich na 20-ročnú ženu bol u generácií 1935–1972 na úrovni 0,3 až 0,36 dieťaťa na ženu. Priemerný počet detí, ktoré pripadali na 20-ročné ženy z kohorty 1985 poklesol na 0,15 dieťaťa a mierny pokles pokračoval aj v nasledujúcich kohortách. Znamená to, že sa znížila aj plodnosť nedospelých (-násťročných) dievčat. Pozitívny vplyv na zníženie plodnosti veľmi mladých žien mala zlepšená informovanosť a dostupnosť kvalitných antikoncepčných prostriedkov (Potančoková 2007, Vaňo 2007).

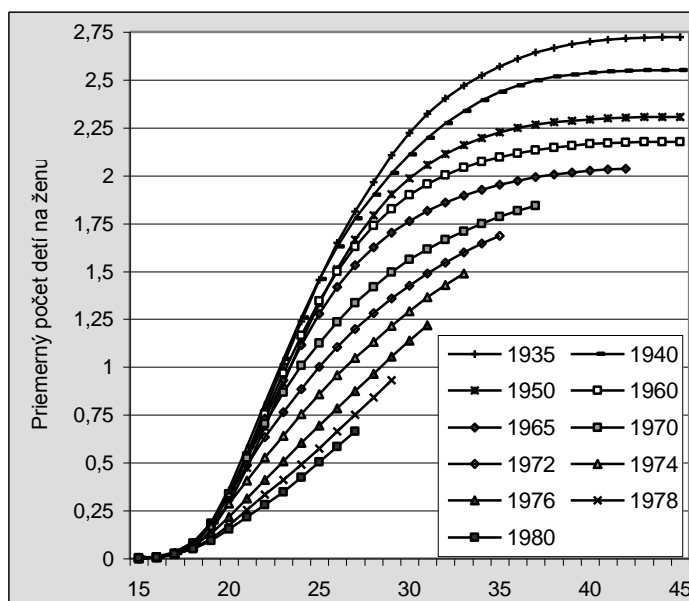
Najdynamickejší pokles intenzity plodnosti, ktorý nastal vo veku 20–25 rokov sa odrazil na dosiahnutom priemernom počte detí u 25-ročných a 30-ročných žien. U generácií 1945–1962 bol režim plodnosti stabilný a dosiahnutý počet detí sa u 25-ročných žien pohyboval medzi 1,32 a 1,34 dieťaťa. Pokles bol dynamický u generácií 70. rokov a 25-ročné z generácie 1980 dosiahli vo veku 25 rokov len 0,5 dieťaťa na ženu. Podobne klesol dosiahnutý priemerný počet detí na ženu vo veku 30 rokov. Kým ženy narodené v 50. rokoch mali v tomto veku už takmer dve deti, ženy narodené na začiatku 70. rokov približne 1,5 dieťaťa a kohorta 1976 dosiahla vo veku 30 rokov len 1,14 dieťaťa na ženu.

Tab. 3: Dosiahnutá intenzita kohortnej plodnosti vo vybraných vekoch, kohorty 1935–1985

Kumulované kohortné špecifické miery plodnosti (na ženu)								
Vek	1935	1940	1945	1950	1955	1960	1965*	1968*
20	0,34	0,36	0,33	0,29	0,30	0,33	0,33	0,35
25	1,45	1,46	1,32	1,33	1,33	1,34	1,28	1,23
30	2,22	2,11	2,00	1,99	1,92	1,90	1,76	1,67
35	2,57	2,43	2,29	2,23	2,14	2,10	1,95	1,87
40	2,70	2,54	2,37	2,29	2,21	2,16	2,02	
KP	2,72	2,55	2,38	2,31	2,22	(2,18)	(2,04)	(1,95)
	1970*	1972*	1974*	1976*	1978*	1979*	1980*	1985*
20	0,34	0,33	0,29	0,22	0,17	0,16	0,15	0,12
25	1,13	1,00	0,86	0,69	0,57	0,53	0,50	
30	1,56	1,43	1,29	1,14				
35	1,78	1,68						
KP	(1,84)	(1,68)	(1,49)	(1,22)	(0,93)	(0,79)	(0,66)	(0,21)

Zdroj dát: ODE; ŠÚ SR, výpočty autorky

Graf 7: Kumulované miery plodnosti podľa veku, vybrané kohorty 1935–1980

Zdroj dát: ODE; ŠÚ SR, výpočty autorky

V súvislosti s odkladaním rodičovstva sa už prejavuje nárast intenzity plodnosti vo veku nad 30 rokov (tabuľka 1), takže konečná plodnosť generácií žien narodených v polovici 70. rokov bude značne vyššia ako naznačujú hodnoty z roku 2007. Odkladanie prvého dieťaťa vedie k posúvaniu narodenia detí vyšších poradií, čo povedie k výraznejšiemu zvýšeniu mier plodnosti aj vo veku 35–39 resp. 40 a viac rokov. Rast intenzít plodnosti vo veku 35 a viac rokov sa zatiaľ neprejavuje výrazne, pretože v tomto veku sú zatiaľ kohorty žien, ktoré sa ešte správali podľa predchádzajúceho reprodukčného modelu a deti vyšších poradií sa im narodili zväčša do veku 35 rokov. Výraznejšie zvýšenie možno očakávať, až keď sa do veku 35+ rokov dostanú generácie žien narodené v polovici 70. rokov.

6. Generačné miery plodnosti podľa poradia: odkladanie a rekuperácia v kohortnom pohľade

Odkladanie rodičovstva sa prejavuje v prvej fáze poklesom mier plodnosti v nižšom veku a následným (čiastočným) „dobiehaním“ vo vyššom veku. Z mier plodnosti bez ohľadu na poradie narodených nie je rekuperácia mier plodnosti natoľko viditeľná ako keď sa zameriame na prvé pôrody. Proces odkladania rodičovstva do vyššieho veku sa totiž prejavuje odlišne u jednotlivých poradií. Odkladanie rodičovstva sa stalo v priebehu 90. rokov reprodukčnou stratégiou typickou pre bezdetné ženy: pokles mier plodnosti vo veku do 25 rokov a následný nárast mier v dôsledku „dobiehania“ odložených pôrodov je najvýraznejší u prvého poradia. Odkladanie prvého materstva vedie k posunu narodenia detí vyšších poradií. Rekuperácia mier plodnosti vo vyšších poradiach sa teda prejavuje s určitým časovým oneskorením.

Odkladanie materstva do vyššieho veku: vplyv meniaceho sa trhu práce a vekových noriem

Odkladanie materstva do vyššieho veku sa začína prejavovať u generácií žien narodených na prelome 60. a 70. rokov. U predošlých generácií pozorujeme takmer uniformný režim časovania prvého dieťaťa, ako aj rovnako vysokú intenzitu plodnosti prvého poradia na úrovni 0,89–0,91 dieťaťa na ženu, čo znamená, že len 9–11 % žien z generácií narodených do konca 60. rokov zostalo bezdetných (graf 8a, viď tiež kapitolu 4). U generácií 1960–1974 sa narodenie prvého dieťaťa posúvalo do nižšieho veku v porovnaní s kohortou 1950. Vo veku 18–23 rokov bola intenzita plodnosti prvého poradia vyššia u žien narodených v priebehu 60. rokov, než tomu bolo u kohorty 1950. U kohort narodených v polovici 60. rokov pozorujeme mierne zníženie intenzity plodnosti prvého poradia.

Skorší vstup do materstva u časti žien v danej generácii, následný pokles mier plodnosti prvého poradia v dôsledku odkladania materstva a miernu rekuperáciu mier plodnosti prvého poradia po dosiahnutí veku 28 rokov pozorujeme u generácií narodených na konci 60. a na začiatku 70. rokov. Pokles mier plodnosti prvého poradia vo veku 18–25 rokov sa prehĺbuje v každej nasledujúcej generácii a proces odkladania materstva do vyššieho veku sa zrýchľuje u generácií narodených v druhej polovici 70. rokov. V porovnaní s generáciou 1950 mali ženy z generácie 1974 v priemere o 18 % menej prvých detí, u generácie 1978 pokles dosiahol úroveň 34,5 % a u generácie 1980 až 44 % (graf 8b). Značí to, že čoraz menej žien z danej generácie porodí svoje prvé dieťa vo veku do 25 rokov a čoraz viac žien odkladá materstvo do veku 27 a viac rokov. O čo prudší bol prepád mier plodnosti prvého poradia do veku 25 rokov, o to intenzívnejšiu rekuperáciu pozorujeme vo veku 27 a viac rokov.

Odkladanie materstva do veku nad 27 rokov je nutné interpretovať v súvislosti s množstvom socio-ekonomických faktorov, ktoré sa podieľali na zmene podmienok reprodukcie v období transformácie spoločnosti. Jedným z dôležitých faktorov vplyvajúcich na časovanie rodičovstva je expanzia vysokoškolského vzdelávania, ktorá je dôsledkom politických zmien po roku 1990 (možnosť študovať na vysokej škole bez ohľadu na triedny pôvod resp. vzťah

k režimu), ale najmä reakciou na nutnosť zvýšených investícií do vlastného ľudského kapitálu v dôsledku meniacich sa nárokov trhu práce. Vyššie vzdelanie bolo v priebehu 90. garanciou nižšieho rizika byť nezamestnaný (medzi 25–30 ročnými miera nezamestnanosti bola najnižšia u vysokoškolsky vzdelaných žien, OECD 2006). Podiel študujúcich na vysokej škole vo veku 20–24 vzrástol medzi rokmi 1990 a 2005 o 30 % (OECD 2005). Štúdie z rôznych európskych krajín potvrdzujú najnižšie miery plodnosti u študujúcich žien (Kantorová 2004). Čím viac žien vo veku 18–24 rokov študuje na vysokej škole, tým intenzívnejší je pokles mier plodnosti prvého poradia v tomto veku. Vzdelanie je vnímané ako prekážka zakladania rodiny (Potančoková 2008b) a to nielen na Slovensku, ale vo väčšine Európskych krajín. Predlžovanie fázy vzdelávania v rámci životného cyklu je jedným z dôvodov odkladania materstva a predlžovanie veku, v ktorom jedinca ukončujú vzdelávanie, má vplyv na načasovanie založenia rodiny a rodičovstva (Skirbekk et al. 2004, Billari a Philipov 2004).

Ďalšími dôvodmi odkladania založenia rodiny do vyššieho veku je nestabilná pozícia na trhu práce a nízke reálne príjmy mladých dospelých (Blossfeld et al. 2005). V priebehu 90. rokov tiež došlo k dočasnému zastaveniu bytovej výstavby a dostupnosť bývania tak klesla v dôsledku nefunkčného trhu s nehnuteľnosťami, ako aj kvôli nedostupnosti hypotekárnych úverov, ktorých rozšírenie nastalo až ku koncu 90. rokov. Navyše, v dôsledku informovanosti a dostupnosti efektívnej modernej antikoncepcie sa mladé ženy z mladších kohort ľahšie vyhnú neželanému tehotenstvu (Potančoková et al. 2008).

Dôsledkom odkladania rodičovstva do vyššieho veku nebude dramatický nárast bezdetnosti

Konečná plodnosť prvého poradia poskytuje informáciu aj o konečnej bezdetnosti¹⁵ jednotlivých kohort žien. Konečná bezdetnosť generácií narodených v priebehu 60. je porovnateľná s úrovňou predchádzajúcich generácií a pohybuje sa v rozmedzí 9 až 11 % (viď kapitola 4). Tiež ženy z kohorty 1970 aj napriek miernemu odkladaniu materstva dosahujú vo veku 37 rokov takmer rovnakú intenzitu plodnosti prvého poradia ako ženy z generácie 1968. Je teda zrejmé, že v generáciách žien narodených na začiatku 70. rokov nebudeme pozorovať dramatické zvýšenie bezdetnosti. Pokiaľ by intenzita plodnosti prvého poradia u žien narodených na začiatku 70. rokov už nevzrástla, bola by ich konečná plodnosť na úrovni 14 až 15 %. Keďže však pozorujeme trend zvyšovania intenzity plodnosti vo veku nad 35 rokov bude konečná bezdetnosť nižšia a je vysoko pravdepodobné, že bezdetnosť u kohorty 1970 nepresiahne 12 %, čo by predstavovalo zvýšenie len o 2 % v porovnaní s kohortami žien narodenými medzi rokmi 1947 a 1963.

Konečnú bezdetnosť mladších kohort žien nie je možné odhadnúť bez detailnej projekcie mier plodnosti podľa poradia a veku, ktorá by zohľadnila nárast mier plodnosti vo veku nad 30 rokov. Je však zrejmé, že sa nebude jednať o dramatický nárast bezdetnosti. Reálny je nárast na 13 až 17 %, ktorý predpokladá nízky variant prognózy bezdetnosti pre Slovensko (Sobotka 2004). Pozvoľnejší nárast bezdetnosti podporuje vysoká normativita rodičovstva rozšírená v slovenskej spoločnosti (Potančoková et al. 2008), keďže materstvo je vnímané ako kľúčová kategória konštrukcie ženskosti (tamtiež).

¹⁵ Konečná bezdetnosť vyjadruje, aký podiel žien z danej generácie je bezdetných vo veku 50 rokov, t.j. na konci reprodukčného obdobia.

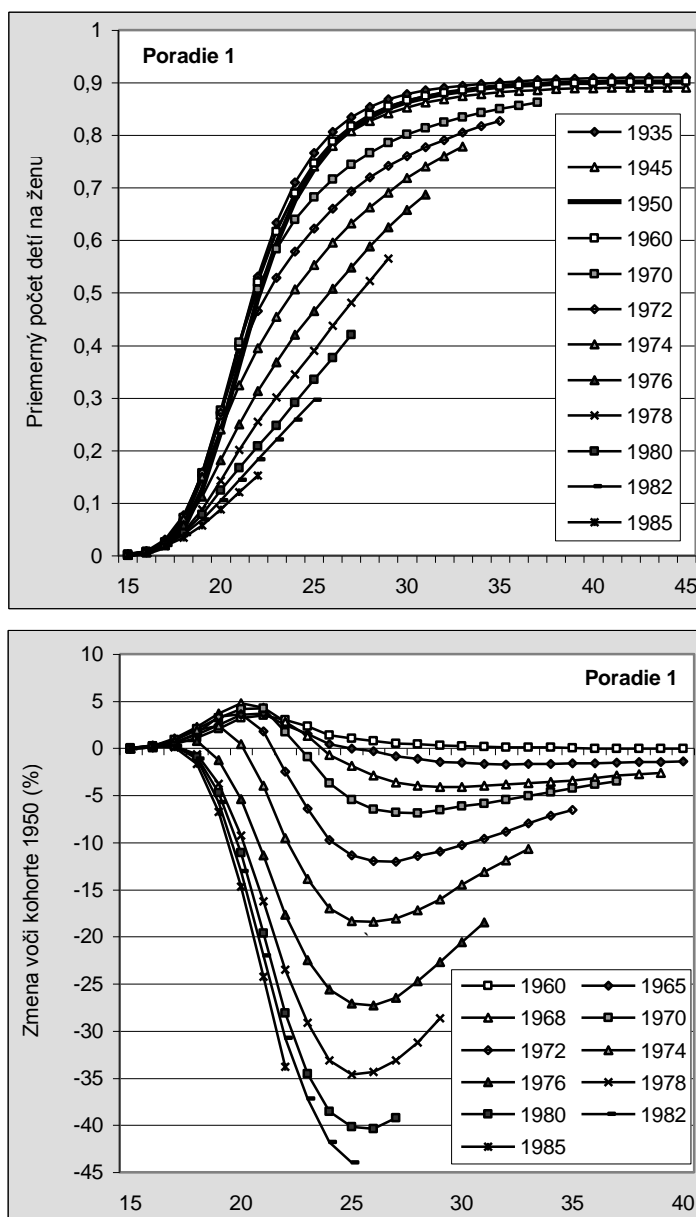
Odkladanie narodenia druhého dieťaťa: začiatok éry jednodetných rodín?

Už v kapitole 4 sme konštatovali, že väčšie rozšírenie jednodetnosti bude jedným z hlavných dôsledkov vývoja plodnosti po roku 1990. Tento záver potvrdzuje popri analýze pravdepodobností rozširovania rodiny (graf 4) aj analýza trendov kohortných mier plodnosti druhého poradia podľa veku (graf 9a, b). Pravdepodobnosť, že sa jednodetnej žene narodí dieťa druhého poradia bola ešte u generácie 1960 vysoká a 85–88 % žien, ktoré mali prvé dieťa porodilo aj dieťa druhého poradia.

U generácií žien narodených v polovici 60. rokov dochádza poklesu intenzity plodnosti druhého poradia. Vývoj kumulovaných mier plodnosti druhého poradia dokazuje, že zmena reprodukčného správania sa týkala aj tých žien, ktoré začali reprodukciu pred rokom 1992 a bola reakciou na zmenu spoločensko-ekonomických podmienok. Aj napriek tomu, že generácie žien narodené v priebehu 60. rokov mali vyššiu plodnosť druhého poradia vo veku do 25 rokov v porovnaní s úrovňou generácie 1950, vo veku 40 rokov mali tieto ženy v priemere menej druhých detí než ich predchodkyne. Zmeny podmienok reprodukcie po roku 1990 sa u týchto generácií žien odrazili vo forme zvýšenia podielu jednodetných žien (a rodín). Sledujeme posun k prevahe menších jednodetných a dvojdetných rodín. Nárast podielu žien s jedným dieťaťom u kohort narodených v priebehu prvej polovice 60. rokov sa udial na úkor žien s tromi a viac deťmi (tabuľka 1), pričom podiel žien s práve dvoma deťmi dosiahol najvyššie hodnoty na úrovni 45–46 % (v roku 2007 boli tieto ženy vo veku 42 až 46 rokov a ich reprodukcia je v princípe ukončená). Odklon od dvojdetného modelu rodiny bude pravdepodobne realitou až u generácií narodených na prelome 60. a 70. rokov a môžeme očakávať, že nárast podielu jednodetných rodín sa prejaví už aj na úkor poklesu zastúpenia rodín s dvoma deťmi. Intenzity plodnosti vo veku 38 rokov naznačujú, že ženy narodené v roku 1968 dosiahnu o približne 10 % nižšiu intenzitu plodnosti druhého poradia než ženy narodené v roku 1950. Zdá sa, že aj napriek vyššej intenzite plodnosti na začiatku reprodukčného obdobia, nebude rekuperácia plodnosti druhého poradia dostatočne intenzívna na to, aby vyvážila efekt poklesu plodnosti druhého poradia vo veku 25–30 rokov.

Podobne ako u mier plodnosti prvého poradia aj u druhého poradia pozorujeme čoraz intenzívnejšie odkladanie narodenia druhého dieťaťa v slede po sebe idúcich generácií žien narodených od začiatku 70. rokov. Intenzita poklesu je blízka hodnotám poklesu mier prvého poradia. „Doháňanie“ odložených druhých pôrodov sa posúva do veku 30 a viac rokov. Na rozdiel od mier plodnosti 1. poradia, je u druhého poradia rekuperácia menej výrazná. Napr. kým intenzita plodnosti 1. poradia u generácie 1970 bola len o 4 % nižšia v porovnaní s generáciou 1950, u intenzity plodnosti 2. poradia predstavoval deficit 15 %. Ženy z tejto generácie boli v roku 2007 37-ročné a aj v prípade zvýšenia intenzity plodnosti 2. poradia v nasledujúcich rokoch je len málo pravdepodobné, že by sa deficit plodnosti druhého poradia znížil na menej než 10 %. U žien narodených v roku 1972, t.j. v roku 2007 35-ročných, predstavoval deficit plodnosti druhého poradia 21 % v porovnaní s generáciou 1950. Pokiaľ nedôjde v nasledujúcich rokoch k výraznému zrýchleniu procesu rekuperácie, môžeme očakávať nárast jednodetnosti ako aj pokles konečnej plodnosti žien narodených v priebehu 70. rokov.

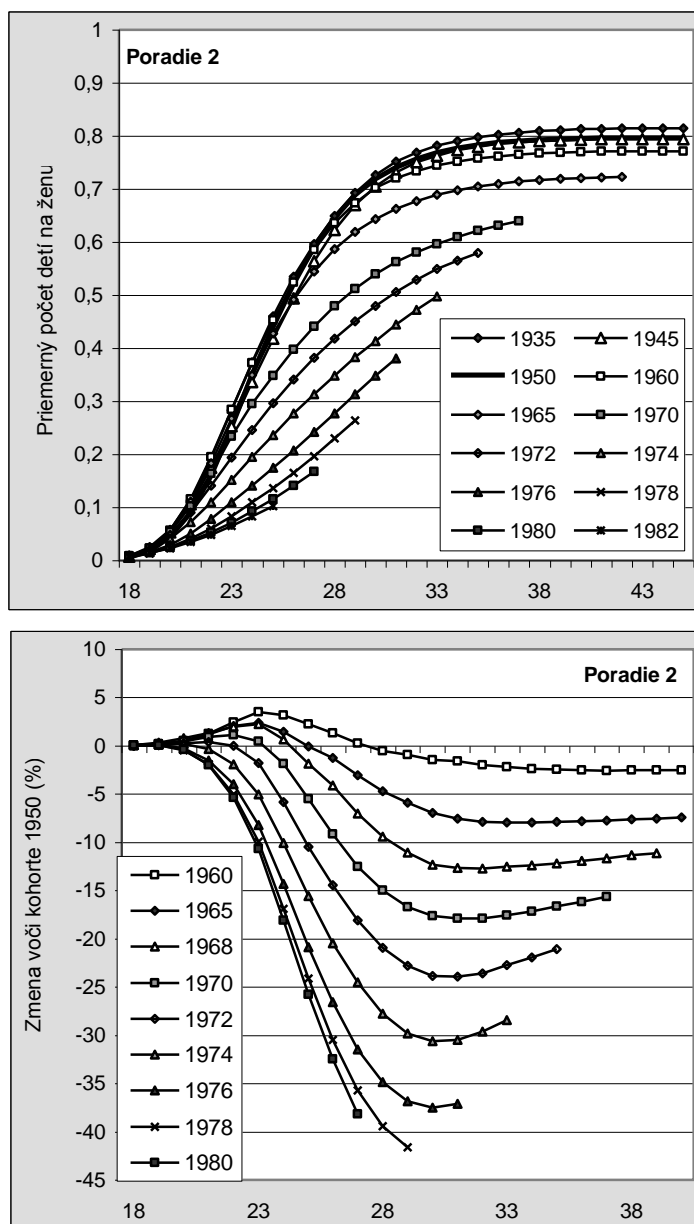
Graf 8a,b: Zmena kumulatívnych mier plodnosti podľa veku a poradia dieťaťa u kohort 1960-1985 voči intenzite referenčnej kohorty 1950, vybrané kohorty (zmena v %)

Zdroj dát: ODE; ŠÚ SR, výpočty autorky

Výsledky analýzy naznačujú, že nárast jednodetnosti bude dynamickejší než nárast bezdetnosti. Je tiež potrebné pripomenúť, že ženy na Slovensku mali dlhodobo najnižšiu jednodetnosť v porovnaní s ostatnými Európskymi krajinami (Frejka 2008). Nárast teda štartuje z veľmi nízkych hodnôt a dôsledkom bude priblíženie sa úrovni krajín, kde bola jednodetnosť historicky viac rozšírená (napr. v Rakúsku, Veľkej Británii a Španielsku (Frejka 2008)). Súčasný vývoj bude tiež znamenať odklon od dvojdetného modelu rodiny, ktorý pravdepodobne vyústí do re-artikulácie spoločenských noriem týkajúcich sa jednodetnosti. Jednodetnosť a hlavne „jedináčikovstvo“ bolo a je vnímané negatívne, je spojované s negatívnymi vlastnosťami a najčastejšie prezentovanou motiváciou pre narodenie druhého dieťaťa je snaha dať prvému dieťaťu súrodenca (Potančoková, manuskript).

Graf 9a, b: Zmena kumulatívnych mier plodnosti podľa veku a poradia dieťaťa u kohort 1960–1985 voči intenzite referenčnej kohorty 1950, vybrané kohorty (zmena v %)

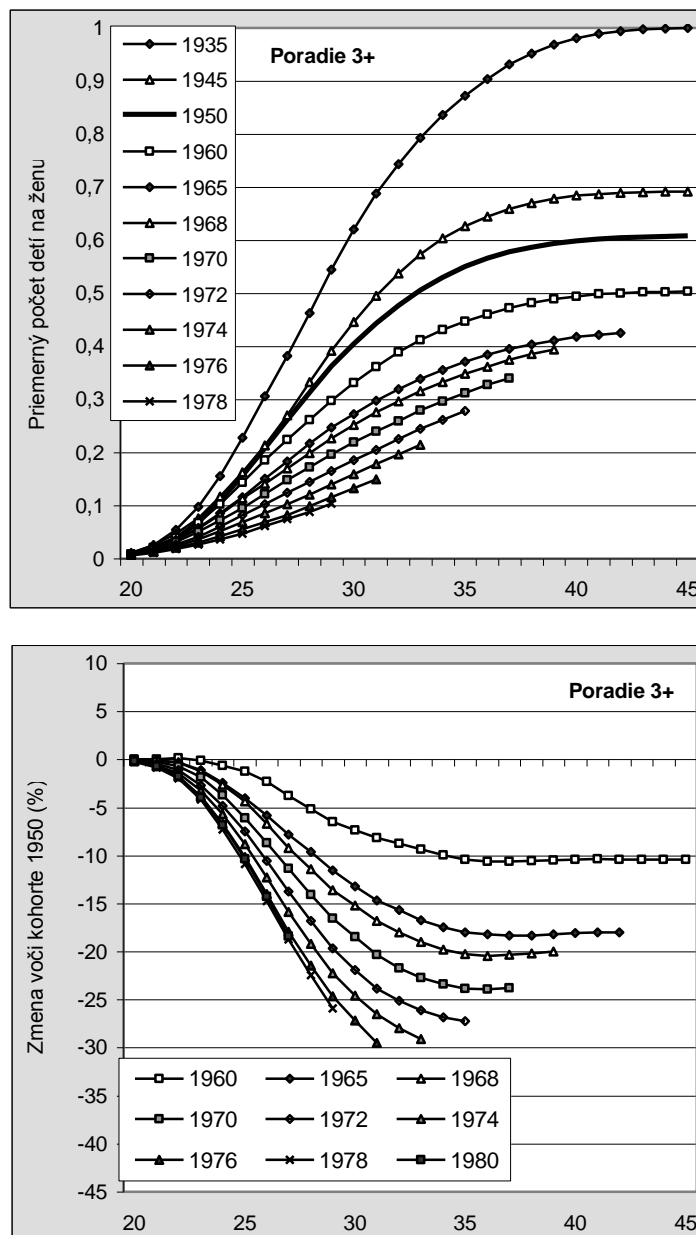
Zdroj dát: ODE; ŠÚ SR, výpočty autorky

Pokračuje proces znižovania priemernej veľkosti rodiny

Rekuperácia mier plodnosti je menej evidentná ak skúmame miery plodnosti bez ohľadu na poradie narodených, než pokiaľ rozložíme celkovú intenzitu plodnosti na jednotlivé poradia narodených. Je to dôsledkom toho, že sa doposiaľ neprejavila rekuperácia mier plodnosti v prípade tretieho a vyššieho poradia. Intenzita plodnosti vyšších poradií klesá u všetkých pozorovaných generácií žien. Dynamický pokles nastal už v starších kohortách: ženám narodeným v roku 1935 sa narodilo v priemere 1 dieťa tretieho a vyššieho poradia, ženám

z generácie 1950 už len 0,6 dieťaťa (tabuľka 6 v prílohe). Pokles intenzity plodnosti pokračuje bez náznaku rekuperácie aj v nasledujúcich kohortách. Ženám z generácie 1960 sa narodilo do veku 45 rokov len 0,5 dieťaťa tretieho a vyššieho poradia. Pokiaľ nedôjde k rekuperácii mier plodnosti tretieho a vyššieho poradia je pravdepodobné, že kohorty žien narodené na začiatku 70. neprekročia hodnotu 0,4 dieťaťa tretieho a vyššieho poradia na ženu. V prípade, že k rekuperácii nepríde, klesne konečná plodnosť žien z kohorty 1970 o takmer 0,25 dieťaťa na ženu v porovnaní s kohortou 1950 (o 0,15 dieťaťa v porovnaní s kohortou 1960) v dôsledku zníženia plodnosti tretieho a vyššieho poradia. Svedčí to o stále prebiehajúcom procese znižovania priemernej veľkosti rodiny.

Graf 10a,b: Zmena kumulatívnych mier plodnosti podľa veku a poradia dieťaťa u kohort 1960–1985 voči intenzite referenčnej kohorty 1950, vybrané kohorty (zmena v %)

Zdroj dát: ODE; ŠÚ SR, výpočty autorky

Rekuperácia mier plodnosti tretieho a vyššieho poradia sa doposiaľ neprejavuje aj v dôsledku toho, že generácie žien, u ktorých sa presadila stratégia odkladania rodičovstva do vyššieho veku, sú v súčasnosti vo veku, kedy si začínajú zakladať rodiny resp. majú deti druhého poradia. Narodenie prvého dieťaťa sa odkladá čoraz viac k veku 30 rokov, čím dochádza k posunu v načasovaní detí vyšších poradií a rekuperácia mier plodnosti druhého poradia je evidentná vo vekoch 31–35 rokov. Je zrejmé, že po započítaní medzipôrodných intervalov sa rekuperácia mier plodnosti tretieho, resp. vyššieho poradia môže prejavovať až vo veku 35 a viac rokov. V tomto veku sú v súčasnosti len ženy z kohort narodených v rokoch 1970–1972 a rekuperácia sa u nich doposiaľ neprejavila. Veľmi mierne „doháňanie“ predtým odkladaných pôrodov je badateľné len u kohorty 1968. Pokiaľ by plodnosť tretieho a vyššieho poradia u žien narodených v roku 1968 dosiahla intenzitu plodnosti na úrovni generácie 1965, znamenalo by to zastavenie procesu znižovania intenzity plodnosti vyšších poradií a tým pádom aj priemernej veľkosti rodiny. To by bolo pravdepodobne len dočasné, pretože u kohort narodených v priebehu 70. rokov sa deficit mier plodnosti tretieho a vyššieho poradia prehĺbuje a zo súčasných trendov nie je možné usudzovať rozsah novej rekuperácie v nasledujúcom období.

7. Odhad konečnej plodnosti žien narodených v rokoch 1959–1980

Konečná plodnosť kohort žien narodených v rozmedzí rokov 1959 až 1980 bola odhadnutá v troch variantoch na základe nižšie popísanej metodiky. Uvedené kohorty žien nemali v roku 2007 ukončené reprodukčné obdobie. V roku 2007 dosiahli tieto generácie žien vek 27 rokov (kohorta 1980) až 48 rokov (kohorta 1959).

Úroveň konečnej plodnosti bola odhadnutá projekciou trendu generačných mier plodnosti podľa veku bez ohľadu na poradie narodeného dieťaťa. Jedná sa o jednoduchú projekciu na základe trendu v troch variantoch. Do úvahy sme brali trend v priebehu kalendárnych rokov 2005–2007, t.j. posledných troch rokov. Presnejší a robustnejší odhad by bolo možné konštruovať na základe pravdepodobnosti zvyšovania parity podľa veku. Tie však k roku 2007 nemáme k dispozícii.

Variant 1 predpokladá zotrvanie intenzít plodnosti na úrovni poslednej pozorovanej kohorty. Tento variant je potrebné chápať ako limitný – demonštruje na aké hodnoty by klesla konečná plodnosť žien pokiaľ by nedošlo k ďalšej rekuperácii mier plodnosti. Vývoj konečnej plodnosti podľa tohto variantu je nepravdepodobný a slúži len na ilustráciu dôsledkov zotrvania úhrnnej plodnosti pod hranicou veľmi nízkej plodnosti. Vekový profil mier plodnosti podľa tohto variantu zobrazuje graf 13a (v prílohe).

Variant 2 je postavený na predpoklade pokračovania rekuperácie mier plodnosti na základe trendu zohľadňujúceho vývoj špecifických mier plodnosti z posledných troch rokov. Miery plodnosti podľa veku sú u neukončených kohort navýšené o priemernú zmenu mier plodnosti podľa veku pozorovaných od roku 2005, t.j. v priebehu posledných troch kalendárnych rokov. Vekový profil mier plodnosti podľa variantu 2 zobrazuje graf 13b (v prílohe).

Variant 3 predpokladá dynamickejší nárast mier plodnosti vo veku nad 35 rokov. Variant je postavený na predpoklade zrýchlenia rekuperácie plodnosti vyšších poradií. Miery plodnosti druhého a ďalších poradií sa budú v dôsledku odkladania rodičovstva do vyššieho veku zvyšovať práve vo vyšších vekových skupinách. Do veku 35 rokov miery plodnosti narastajú rovnako ako vo variante 2, teda o priemerný trend z posledných 3 rokov, od veku 36 narastajú mierou najvyššej pozorovanej medziročnej zmeny od roku 2005. Vekový profil mier plodnosti podľa variantu 3 zobrazuje graf 13c (v prílohe).

Presnosť výsledkov odhadu konečnej plodnosti žien

Pri projekcii vývoja konečnej plodnosti žien narodených v rokoch 1959–1980 bolo potrebné prognózovať generačné miery plodnosti len vo veku 28 až 49 rokov. Tým sme sa vyhli niekoľkým problémom. V prvom rade, pokiaľ by bol odhad konštruovaný aj pre ženy narodené po roku 1980, museli by sme odhadnúť vývoj plodnosti vo vekových kategóriách, kde intenzita plodnosti na základe pozorovaní z roku 2007 stále klesá. Museli by sme správne predpokladať nielen intenzitu poklesu, ale aj bod zlomu, teda vekovú kategóriu, v ktorej miery plodnosti

prestanú klesať a začnú narastať. Z hľadiska robustnosti a kvality odhadu je preto vhodnejšie stanoviť ako horizont projekcie kohorty narodených, ktoré boli v roku 2007 vo veku nad 27 a viac rokov, keďže v tejto vekovej kategórii už nedochádza k poklesu, ale miernemu zvyšovaniu intenzity u posledných troch pozorovaných kohort. Výsledky pre mladšie generácie žien narodené po roku 1980 by boli zaťažené vyššou chybou odhadu.

Vo veku 28 a viac rokov už intenzity plodnosti narastajú, hoci výraznejší nárast sa prejavuje až od veku 32 rokov. Odhad konečnej plodnosti je ovplyvnený stagnáciou mier plodnosti vo veku 29 až 31 rokov a nevyrovnaným trendom vývoja mier plodnosti v tomto veku. To výrazne vplýva na výslednú konečnú plodnosť kohort žien narodených v rokoch 1976–1980. Je potrebné si uvedomiť, že aj projekcia mier plodnosti pre generáciu žien narodených v roku 1980 znamená predpoklad vývoja intenzít plodnosti do roku 2029, kedy tieto ženy dosiahnu vek 49 rokov. Znamená to, že horizont prognózy je čo sa týka kalendárneho obdobia pomerne dlhý.

Aj napriek tomu, že druhý a tretí variant predpokladajú pokračovanie rekuperácie mier plodnosti vo vyššom veku, je nutné poznamenať, že doposiaľ bola rekuperácia plodnosti na Slovensku len mierna a je zrejme, že niektoré trendy vo vývoji plodnosti sa zatiaľ plne neprejavili. Doposiaľ napr. nebola pozorovaná rekuperácia mier plodnosti tretieho a vyššieho poradia a aj u druhého poradia je rekuperácia pomalšia než u prvých detí. Pokiaľ by sa miery plodnosti tretieho a vyšších poradií v budúcnosti aspoň čiastočne zvýšili, boli by aj výsledky odhadov konečnej plodnosti u kohort narodených v priebehu 70. rokov o niečo vyššie než odhady formulované na základe súčasných trendov. Miery plodnosti vo vyšších vekových skupinách by totiž mohli vzrásť dynamickejšie než doposiaľ.

Režim plodnosti nie je doposiaľ stabilizovaný, je možné, že dôjde k zmenám vo vývoji plodnosti, ktoré nemôžeme na základe súčasných trendov predpokladať, čo by malo samozrejme dopad aj na kvalitu výsledkov prognózy. Presnosť odhadu teda klesá od starších k mladším generáciám. Minimálnu chybu môžeme očakávať pre kohorty žien narodené v rokoch 1959–1967, keďže zmena intenzity plodnosti vo veku nad 40 rokov by musela byť veľmi intenzívna, aby spôsobila významnú výchylku konečnej plodnosti od prognózovaných hodnôt. V prípade zrýchlenia rekuperácie mier plodnosti je možné, že intenzity plodnosti vo veku 29–31 rokov budú rásť rýchlejšie než vo variantoch počítajúcich s pokračujúcou rekuperáciou. Chyba odhadu je preto najvyššia pre kohorty žien narodené v druhej polovici 70. rokov.

Keďže sa rekuperácia mier plodnosti prejavuje zatiaľ len mierne, bolo by výsledné rozloženie mier plodnosti podľa veku vychýlené výrazne, s maximom plodnosti vo veku 33 rokov, čo nemusí zodpovedať reálnemu reprodukčnému správaniu mladších kohort žien v budúcnosti.

Priemerný počet detí, ktoré sa narodí ženám z generácií 1959–1980 bude klesať

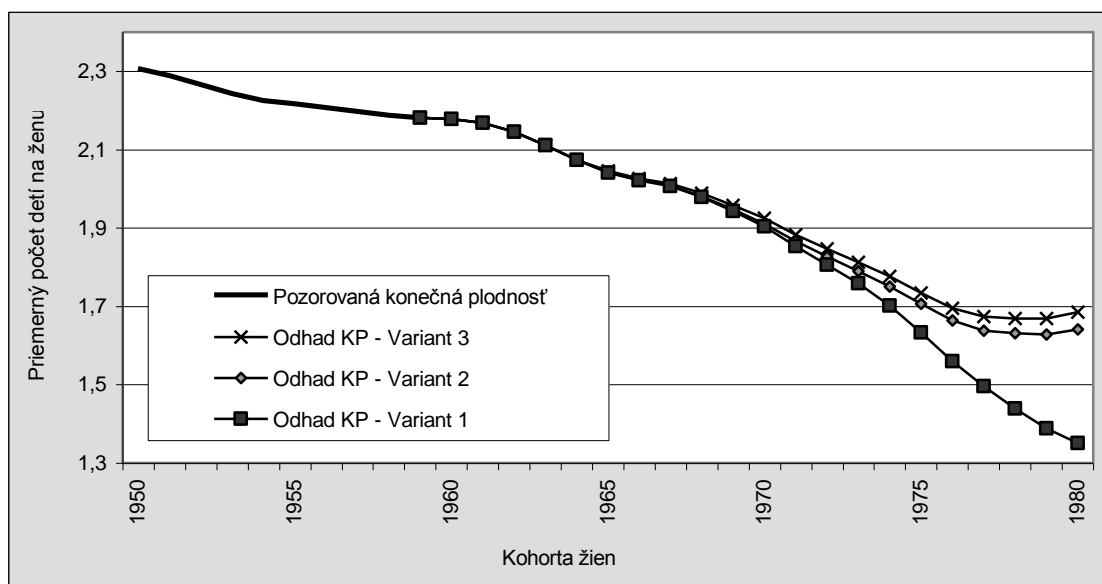
Výsledky troch variantov projekcie konečnej plodnosti zobrazujú graf 11 a tabuľka 4 (podrobnejšie v tabuľke 10 v prílohe). Podľa všetkých troch variantov odhadu klesne konečná plodnosť žien pod úroveň jednoduchej reprodukcie (t.j. pod 2,09 dieťaťa na ženu) u žien

narodených v roku 1964 a pod úroveň 2 detí na jednu ženu u žien narodených na konci 60. rokov. Výsledky poukazujú na zrýchlenie poklesu konečnej plodnosti u žien narodených v 60. rokoch. Konečná plodnosť žien z generácií 1959–1967 sa podľa jednotlivých variantov prakticky nelíši. Dôvodom je nízka intenzita plodnosti žien vo veku nad 40, pričom ani výraznejší nárast mier plodnosti vo veku nad 40 rokov (variant 3), nevedie k zmierneniu klesajúceho trendu.

Priemerný počet detí na ženu sa bude znižovať aj u žien narodených v priebehu 70. rokov, avšak nie tak dramaticky ako naznačuje variant 1, ktorý demonštruje, na akú úroveň by až mohla klesnúť intenzita konečnej plodnosti žien pokiaľ by úhrnná plodnosť úrovni roku 2007 (1,25 dieťaťa na ženu). V tomto variante je vývoj konečnej plodnosti generácií 1959–1980 simulovaný za predpokladu zachovania intenzít plodnosti podľa veku na úrovni posledných pozorovaných hodnôt¹⁶. Odhad plodnosti podľa tohto variantu abstrahuje od vývoja intenzít plodnosti podľa veku na základe trendu z posledných kalendárnych rokov, resp. posledných pozorovaných generácií. Podľa variantu 1 by teda ženy narodené v rokoch 1973–1980 mali vo veku 35 rokov rovnakú intenzitu plodnosti ako ženy narodené v roku 1972.

Pokiaľ by nedošlo k ďalšej rekuperácii mier plodnosti a úhrnná plodnosť by zotrvala na úrovni 1,25 dieťaťa na ženu aj v nasledujúcich kalendárnych rokoch, pričom by sa nezmenilo ani rozloženie transversálnych mier plodnosti žien podľa veku, klesla by konečná plodnosť žien narodených na konci 70. až na úroveň 1,34 dieťaťa. Takýto vývoj konečnej plodnosti je vysoko nepravdepodobný a nenasvedčuje tomu ani trend vo vývoji generačných mier plodnosti podľa veku v priebehu rokov 2005–2007 (variant 2), ani vývoj plodnosti v iných európskych krajinách, v ktorých došlo k zmenám časovania rodičovstva skôr než na Slovensku (Lesthaeghe 2001, Billari a Kohler 2002).

Graf 11: Varianty vývoja konečnej plodnosti kohort žien narodených v rokoch 1959–1980

Zdroj dát: ODE; ŠÚ SR, výpočty autorky

¹⁶ Rovnakú metódu jednoduchej extrapolácie použila napr. Rychtaříková (2007) pre odhad konečnej plodnosti žien v Českej republike narodených v priebehu 70. rokov.

Tab. 4: Odhadovaná konečná plodnosť kohort žien 1960–1980 v jednotlivých variantoch odhadu

Kohorta	1960	1965	1968	1970	1972	1974	1976	1978	1980
	Konečná plodnosť (na ženu)								
Variant 1	2,18	2,04	1,98	1,90	1,81	1,70	1,56	1,44	1,35
Variant 2	2,18	2,04	1,98	1,91	1,83	1,75	1,66	1,63	1,64
Variant 3	2,18	2,05	1,99	1,92	1,85	1,78	1,70	1,67	1,69

Zdroj dát: ODE; ŠÚ SR, výpočty autorky

Variant 1 slúži na demonštráciu efektu pretrvávajúcej veľmi nízkej plodnosti a tiež poukazuje na to, k akým problematickým výsledkom môže viesť jednoduchá extrapolácia intenzít plodnosti v období, kedy dochádza k transformácii reprodukčného správania a rapídne sa mení časovanie rodičovstva. Zároveň takáto jednoduchá simulácia poukazuje na problém vyvodzovania záverov o vývoji konečnej plodnosti žien na základe prierezových trendov v období dynamicky sa meniaceho režimu plodnosti. Varianty 2 a 3, založené na predpoklade pokračujúcej rekuperácie mier plodnosti, ponúkajú menej dramatický scenár očakávaného vývoja konečnej plodnosti žien narodených v priebehu 70. rokov.

Podľa najpravdepodobnejšieho scenára vývoja plodnosti neklesne konečná plodnosť žien narodených na konci 70. rokov pod 1,67 dieťaťa na ženu

Aj podľa výsledkov variantov 2 a 3 je zreteľné, že môžeme očakávať pokles konečnej plodnosti generácií žien, ktoré boli vo veku najvyššej plodnosti počas obdobia transformácie spoločnosti a ekonomiky. Avšak podľa variantov, ktoré predpokladajú pokračovanie rekuperácie mier plodnosti v nasledujúcich kalendárnych rokoch, nebude pokles konečnej plodnosti žien narodených v rokoch 1972–1980 natoľko dramatický ako vo variante 1. Vo variante 2 predpokladáme nárast mier plodnosti vo veku nad 27 rokov tempom priemerného trendu v období rokov 2005–2007. Pokiaľ by pokračovala rekuperácia mier plodnosti podľa variantu 2, mali by ženy narodené v roku 1974 v priemere 1,75 dieťaťa na konci reprodukčného obdobia a u generácií narodených na konci 70. rokov by konečná plodnosť neklesla pod 1,63 dieťaťa na ženu. Výsledkom rekuperácie mier plodnosti by bol tiež nárast hodnôt prierezového ukazovateľa úhrnnej plodnosti. Podľa predpokladov variantu 2 by úhrnná plodnosť v roku 2015 dosiahla úroveň 1,41 dieťaťa na ženu.

Vo variante 3 predpokladáme zrýchlenie rekuperácie mier plodnosti vo veku nad 35 rokov, t.j. na úrovni najvyššej medziročnej zmeny v počas obdobia 2004–2007. Vo veku 27 až 35 rokov modelujeme rovnaké tempo rekuperácie ako vo variante 2, t.j. rovné priemernému tempu v rokoch 2005–2007. V tomto variante rátame s intenzívnejšou rekuperáciou mier plodnosti vo vyšších poradiach. Keďže u generácií narodených v druhej polovici 70. rokov pozorujeme výrazné posúvanie narodenia prvého dieťaťa do veku nad 30 rokov, po započítaní medzipôrodných intervalov je zrejme, že pôrody druhých a ďalších detí sa presunú do veku 35 a viac rokov.

Podľa variantu 3 je pokles konečnej plodnosti najmiernejší. Konečná plodnosť generácií žien narodených na konci 70. by dosiahla úroveň 1,67 dieťaťa na ženu na konci ich reprodukčného obdobia (vo veku 50 rokov). V dôsledku intenzívnejšej rekuperácie vo veku nad 35 rokov by úhrnná plodnosť v roku 2015 dosiahla úroveň 1,49 dieťaťa na ženu. Takéto tempo „doháňania“

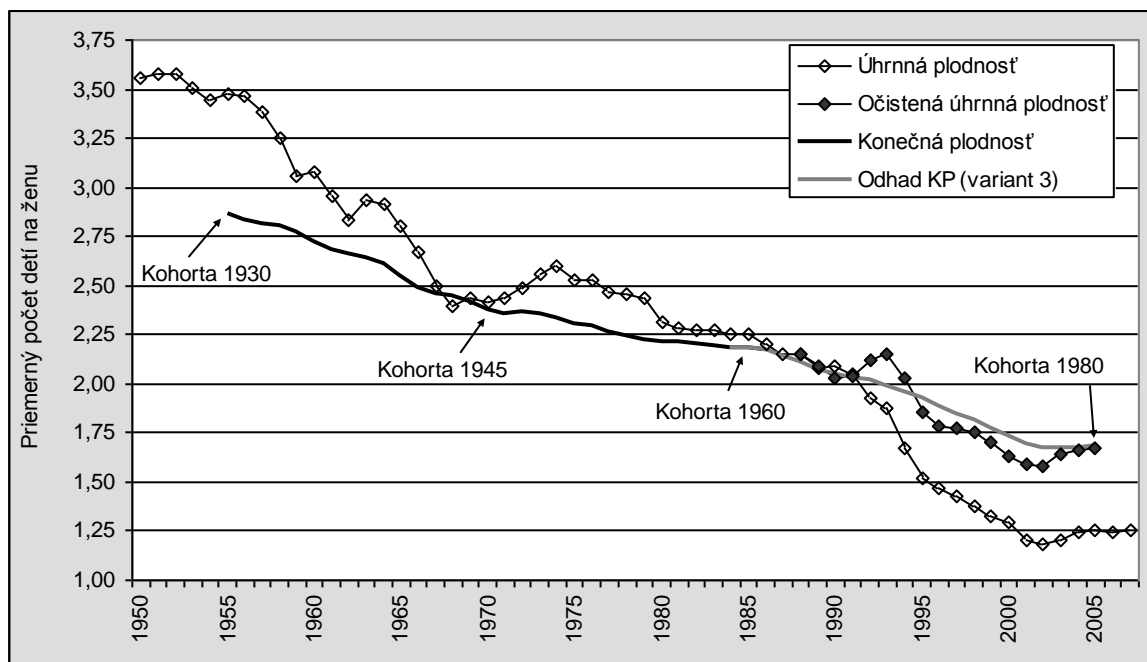
predtým odložených pôrodov je stále pomalšie, než pozorujeme napr. v susednej Českej republike, kde vzrástla úhrnná plodnosť z 1,13 na 1,44 dieťaťa na ženu (o 0,31 dieťaťa na ženu) v priebehu 8 kalendárnych rokov (ČSÚ 2008). Vo variante 3 predpokladáme nárast mier plodnosti z 1,25 na 1,49 dieťaťa na ženu (nárast o 0,24 dieťaťa na ženu) v rozpätí tiež 8 kalendárnych rokov. Je zrejmé, že by bolo možné formulovať ešte optimistickejší variant vývoja plodnosti žien na Slovensku za predpokladu výrazného zrýchlenia rekuperácie aj vo veku do 27–35 rokov¹⁷. Znamená to tiež, že úroveň konečnej plodnosti žien odhadnutá na základe variantu 3 nie je vysokým odhadom a je možné, že pokles konečnej plodnosti žien na Slovensku sa zastaví na úrovni vyššej než 1,7 dieťaťa na ženu, pokiaľ dôjde k výraznému zrýchleniu rekuperácie mier plodnosti.

Podľa pravdepodobnejších scenárov očakávaného vývoja plodnosti žien na Slovensku (variant 2 a 3) by sa mal výrazný pokles konečnej plodnosti žien narodených počas 60. a prvej polovice 70. rokov postupne znižovať a pokles intenzity plodnosti by sa mal zastaviť u generácií žien narodených na konci 70. rokov. Zníženie intenzity plodnosti u žien narodených v priebehu 60. rokov bude najmä dôsledkom zníženia mier plodnosti druhého a ďalších detí, pričom zmena časovania rodičovstva bude menej výrazná. Naopak, už u žien narodených na prelome 60. a 70. bude odkladanie narodenia ďalších detí do vyššieho veku významnou príčinou znižovania konečnej plodnosti. Je zrejmé, že odkladanie rodičovstva do vyššieho veku, ktoré je najvýraznejšie u žien narodených v druhej polovici 70. rokov, bude mať za následok zníženie konečnej plodnosti týchto žien v porovnaní s predchádzajúcimi kohortami. Výraznejšie presadzovanie nového reprodukčného modelu, ktorý sa plne prejaví práve u týchto generácií, však nebude spojené s ďalším poklesom konečnej plodnosti, ale naopak so stabilizáciou jej hodnôt.

Konečná plodnosť žien narodených v druhej polovici 70. je blízka úrovni očistenej úhrnnej plodnosti žien v období rokov 2003–2005. Očistená úhrnná plodnosť udáva intenzitu plodnosti v kalendárnom období upravenú o efekt zmeny priemerných vekov matky pri pôrode detí jednotlivých poradií, je teda odhadom intenzity plodnosti v danom kalendárnom období. Pokiaľ by sa v nasledujúcich kalendárnych rokoch už výraznejšie nemenilo časovanie plodnosti, stabilizovala by sa úhrnná plodnosť postupne na hodnotách očistenej úhrnnej plodnosti. Odhad konečnej plodnosti generácií narodených na konci 70. rokov, teda žien, ktoré sú a budú v nasledujúcich niekoľkých kalendárnych rokoch vo veku ich najvyššej plodnosti, je na úrovni očistenej úhrnnej plodnosti v roku 2005. Aj keď očistená úhrnná plodnosť nie je a ani nemôže byť presným odhadom konečnej plodnosti generácií žien, ktoré sú v reprodukčnom veku v danom kalendárnom roku, jej hodnoty sú obvykle blízke úrovni konečnej plodnosti tých generácií, ktoré boli v danom kalendárnom veku najvyššej plodnosti (Bongaarts a Feeney

¹⁷ Intenzita plodnosti 29 až 31 ročných žien u posledných kohort stagnuje a aj v prípade použitia najvyššej hodnoty medziročnej zmeny mier plodnosti v rokoch 2004–2007 je zvýšenie veľmi mierne a blízke úrovni vo variante 2. V prípade navýšenia mier plodnosti o maximálnu medziročnú zmenu je výsledkom výrazne vychýlený profil mier plodnosti podľa veku, s maximom intenzity plodnosti vo veku 33 až 35 rokov. Znamenalo by to veľmi dynamický nárast priemerného veku matky pri narodení dieťaťa, ktorý by výrazne prekročil hranicu 31 rokov, čo by znamenalo, že ženy na Slovensku by sa stali najstaršími matkami v porovnaní s ostatnými Európskymi krajinami. Takáto zmena časovania plodnosti je z hľadiska súčasného poznania nepravdepodobná. V prípade zrýchlenia rekuperácie, ktoré očakávame, by mali výraznejšie vzrásť miery plodnosti vo veku okolo 30 rokov. Na formuláciu plauzibilného optimistického variantu vývoja plodnosti by bolo potrebné použiť sofistikovanejšiu metodiku odhadu založenú na použití pravdepodobnosti zvyšovania parity, resp. očistených pravdepodobností zvyšovania parity.

Graf 12: Porovnanie vývoja konečnej plodnosti, očakávaného vývoja konečnej plodnosti (variant 3) a prierezových ukazovateľov

Zdroj dát: ODE; ŠÚ SR, výpočty autorky

Pozn.: Konečná plodnosť je posunutá voči prierezovým mieram o priemerný vek matky pri narodení dieťaťa. Očistená úhrnná plodnosť bola vypočítaná metódou navrhnutou Bongaartsom a Feeneyom a hodnoty boli vyrovnané kľúčovými priermami (viď Potančoková 2008).

1998). Porovnanie s očistenou úhrnnou plodnosťou potvrdzuje, že variant 3 je najpravdepodobnejším odhadom vývoja konečnej plodnosti žien narodených v 70. rokoch.

Priemerný vek matiek pri narodení dieťaťa bude narastať na úroveň 30 rokov

Zmena časovania rodičovstva je rovnako významnou črtou transformácie reprodukčného správania ako očakávaný pokles intenzity konečnej plodnosti žien narodených v priebehu 60. a 70. rokov. Podľa všetkých variantov odhadu vývoja plodnosti dôjde k nárastu priemerného veku matiek pri narodení dieťaťa u generácií žien narodených v rozpätí rokov 1963–1980, a to aj v prvom variante, ktorý už nepredpokladá žiadne ďalšie zvyšovanie transverzálneho priemerného veku matky pri narodení dieťaťa. Nárast priemerného veku matiek pri narodení dieťaťa vo variante 1 je dôsledkom zníženia intenzít plodnosti vo veku do 25 rokov. Vo variantoch 2 a 3 rastie priemerný vek matky pri narodení dieťaťa dynamickejšie, keďže predpokladá zvyšovanie intenzity plodnosti vo veku nad 27 rokov. Priemerný vek matky pri narodení dieťaťa zotrúva na úrovni 25 rokov ešte u generácií narodených v prvej polovici 60. rokov (tabuľka 10 v prílohe). U generácie žien 1975 by mal vzrásť tento ukazovateľ na úroveň 27 (variant 2), resp. 27,8 roka (variant 3). Priemerný vek matiek v generácii 1980 by sa mal pohybovať na úrovni 28,9 (variant 2), resp. 30,3 roka (variant 3).

V súvislosti so zmenou časovania materstva a narodenia ďalších detí vzrastie aj váha plodnosti žien 30-ročných a starších na celkovej intenzite plodnosti. Generáciám žien narodených v 50. rokoch a prvej polovici 60. rokov sa vo veku nad 30 rokov narodili najmä druhé deti a deti

Tab. 5: Vybrané ukazovatele časovania plodnosti generácií žien 1960–1980 podľa jednotlivých variantov odhadu konečnej plodnosti týchto žien

Kohorta	1960	1965	1968	1970	1972	1974	1976	1978	1980
Podiel 30+ na konečnej plodnosti (%)									
Variant 1	16,2	16,7	19,1	21,5	24,8	28,7	32,5	35,2	37,5
Variant 2	16,2	16,7	19,2	21,8	25,7	30,7	36,7	42,9	48,4
Variant 3	16,2	16,8	19,5	22,3	26,5	31,7	37,9	44,2	49,8
Priemerný vek matky pri narodení dieťaťa									
Variant 1	25,01	25,00	25,13	25,40	25,78	26,28	26,88	27,34	27,66
Variant 2	25,01	25,00	25,15	25,46	25,93	26,59	27,46	28,26	28,92
Variant 3	25,01	25,01	25,23	25,68	26,32	27,24	28,45	29,38	30,26

Zdroj dát: ODE; ŠÚ SR, výpočty autorky

vyšších poradí. Na celkovej intenzite plodnosti sa 30-ročné a staršie ženy podieľali 15–16 %. V porovnaní s týmito ženami sa mladšie generácie žien čoraz častejšie stávajú matkami vo veku nad 30 rokov. V súvislosti s presúvaním zakladania rodiny a prvého rodičovstva do veku okolo 30 a nad 30 rokov vzrastie aj proporcia intenzity plodnosti, ktorú budú zabezpečovať 30-ročné a staršie ženy. Podľa variantov 2 a 3, ktoré sú založené na pokračujúcej rekuperácii mier plodnosti, vrastie zastúpenie plodnosti 30-ročných a starších žien na konečnej plodnosti kohorty žien 1974 na 31 až 32 %. Pokiaľ by sa naplnili predpoklady vo variantoch 2 a 3, podieľali by sa 30-ročné a staršie ženy z kohorty 1980 na konečnej plodnosti tejto kohorty 48 až 50 %. Vekový profil plodnosti výrazne zostarne v porovnaní s v minulosti bežným modelom silnej koncentrácie reprodukcie do veku 20–24 rokov.

Väčšina reprodukcie sa posunie do veku približne 30 rokov, významne tiež vzrastie plodnosť žien nad 40 rokov. Takýto vývoj potvrdzujú dáta z krajín západnej Európy, kde sa dôsledky odkladania rodičovstva do vyššieho veku už prejavujú. Podiel plodnosti nad 40 rokov v našom variante 3 dosahuje u kohorty 1980 29 %, čo je na úrovni západoeurópskych krajín v roku 2003 (Billari et al. 2007).

Aj odkladanie materstva do vyššieho veku má svoje limity, keďže plodnosť je biosociálnym procesom. Biologické determinanty vymedzujú reprodukčný vek a vekové limity materstva, keďže fyziologická plodnosť klesá s vekom (Weinstein et al. 1993, citované podľa Rizzi a Rosina 2006). Schopnosť žien otehotnieť a porodiť zdravé dieťa klesá po veku 35 rokov a vo veku nad 40 je veľmi nízka (Leridon 2005, citované podľa Billari et al. 2007). S rastúcim vekom matiek narastajú riziká zdravotných komplikácií na strane matky aj dieťaťa. Dostupnosť metód asistovanej reprodukcie a ich rozvoj môžu mať tiež vplyv na posúvanie vekových hraníc materstva.

Na druhej strane, predstavy o optimálnom veku, v ktorom sa stať matkou sú podmienené sociálne vekovými normami (Mynarska 2007, Potančoková 2008b). Predstava ideálneho veku matky pri narodení prvého dieťaťa sa aj na Slovensku posúvajú k veku 30 rokov (Potančoková 2008Cluj). Za optimálny vek, kedy sa stať matkou považujú ženy vek 26 až 30 rokov, pričom vek 30 rokov je určitou psychologickou hranicou. Po dosiahnutí veku 30 rokov by mali bezdetné ženy zintenzívniť snahu o založenie rodiny. Posúvanie materstva do vyššieho veku má hranice, ktoré si ženy uvedomujú a vek nad 35 rokov považujú za rizikový tak zo

zdravotných dôvodom ako aj z dôvodov sociálnych (tamtiež). Na úrovni celej populácie je za najvyšší možný priemerný vek matky pri narodení dieťaťa považovaný vek 33 rokov (Goldstein 2006).

Jedným z rizík spojených s odkladaním rodičovstva do vyššieho veku je tiež pokles konečnej plodnosti žien v dôsledku neplánovanej bezdetnosti, resp. nutnosti obmedzenia reálneho počtu detí na nižšom než zamýšľanom počte kvôli neplodnosti alebo problémom otehotnieť a donosiť dieťa vo vyššom veku. S výnimkou Holandska došlo vo väčšine Európskych krajín k poklesu konečnej plodnosti tých generácií žien, ktoré odkladali rodičovstvo do vyššieho veku, v porovnaní s generáciami predchádzajúcimi (Billari a Kohler 2002). Hoci odkladanie rodičovstva nemusí nevyhnutne viesť k poklesu konečnej plodnosti, v kontexte prudkých zmien v reprodukčnom správaní žien na Slovensku po roku 1990 je zrejme, že tieto zmeny sa negatívne prejavujú na priemernom počte detí, ktoré budú mať ženy narodené v polovici a na konci 70. rokov vo veku 50 rokov. Pokles konečnej plodnosti u týchto generácií žien pritom nevyklučuje možnosť, že u nasledujúcich generácií sa intenzita plodnosti opäť zvýši, hoci aj tieto ženy odkladajú rodičovstvo do vyššieho veku.

8. Záver

Priemerný počet detí na ženu sa od roku 1950 znížil z 3,5 dieťaťa na ženu v roku 1950 na 1,25 dieťaťa v roku 2007. V súvislosti s trendom prierezového ukazovateľa plodnosti, ktorý vyčíslňuje mieru plodnosti v kalendárnom roku, klesá aj konečná plodnosť žien jednotlivých generácií. Konečná plodnosť udáva priemerný počet detí, ktoré sa danej generácii žien narodia počas cvelého ich reprodukčného obdobia, t.j. do veku 50 rokov. Priemerný počet detí na ženu klesol z 2,9 u žien narodených v roku 1930 na 2,1 u žien narodených v roku 1963 a súčasné trendy vo vývoji plodnosti naznačujú ďalší pokles. Úroveň približne 2,09 dieťaťa na ženu je pritom hranicou, ktorá vyjadruje jednoduché nahradenie generácií (úroveň jednoduchej reprodukcie) a pokiaľ konečná plodnosť klesne pod túto hodnotu, nebudú súčasné generácie nahradené v plnej miere. Na základe odhadu konečnej plodnosti tých generácií žien, ktoré sú v súčasnosti v reprodukčnom veku, môžeme povedať, že priemerný počet detí na ženu bude aj v naďalej klesať, a to až na úroveň približne 1,65–1,68 dieťaťa na ženu u generácií narodených na konci 70-tych rokov. Príčinami takéhoto očakávaného vývoja plodnosti žien sú trendy vo vývoji plodnosti po roku 1990. Dominantnou črtou reprodukčného správania sa stalo odkladanie rodičovstva do vyššieho veku, čo sa odrazilo na výraznom poklese úhrnnej plodnosti až na veľmi nízku úroveň 1,2–1,25 dieťaťa na ženu v rokoch 2000–2007 a rapídny nárast priemerného veku pri narodení prvého dieťaťa. Aj napriek tomu, že v posledných rokoch pozorujeme mierny nárast mier plodnosti, ktorý je spojený s „doháňaním“ predtým odložených pôrodov (rekuperáciou), nie je tento nárast zatiaľ dostatočne intenzívny na to, aby dokázal kompenzovať pokles mier plodnosti v predchádzajúcom období. Navyše, rekuperácie sa, na rozdiel od prvých pôrodov, prejavuje zatiaľ len mierne u suchých pôrodov a u vyšších poradí sa zatiaľ neprejavila vôbec. Na základe vývoja mier plodnosti z okolitých krajín, ako aj iných krajín Európy, kde sa proces odkladania rodičovstva prejavil už v minulosti, predpokladáme v nasledujúcich rokoch nárast úhrnnej plodnosti žien zo súčasnej veľmi nízkej úrovne.

Jedným z rizík spojených s odkladaním rodičovstva do vyššieho veku je tiež pokles konečnej plodnosti žien v dôsledku neplánovanej bezdetnosti, resp. nutnosti obmedzenia reálneho počtu detí na nižšom než zamýšľanom počte kvôli neplodnosti alebo problémom otehotnieť a donosiť dieťa vo vyššom veku. Hoci odkladanie rodičovstva nemusí nevyhnutne viesť k poklesu konečnej plodnosti, v kontexte prudkých zmien v reprodukčnom správaní žien na Slovensku po roku 1990 je zrejmé, že tieto zmeny sa negatívne prejavujú na priemernom počte detí, ktoré budú mať ženy narodené v polovici a na konci 70. rokov vo veku 50 rokov. Pokles konečnej plodnosti u týchto generácií žien pritom nevyklučuje možnosť, že u nasledujúcich generácií sa intenzita plodnosti opäť zvýši, hoci aj tieto ženy odkladajú rodičovstvo do vyššieho veku.

Pokles intenzity plodnosti jednotlivých generácií žien bude spojený so znižovaním podielu žien a rodín s tromi a viac deťmi, ale aj s odklonom od modelu dvojdetnej rodiny, ktorý sa stal dominantným na Slovensku v priebehu 70. a 80. rokov 20. storočia. Následkom však nebude dramatický nárast bezdetnosti, ale rapídny vzostup podielu rodín s jedným dieťaťom. Počet

žien, ktoré budú mať len jedno dieťa odhadujeme na približne 1/3 u žien narodených na konci 70. rokov, čo v porovnaní s v minulosti bežnými 10 % predstavuje trojnásobný nárast. Nutné je však poznamenať, že Slovensko historicky patrí ku krajinám s najnižšou jednodetnosťou. Podiel bezdetných žien sa nanajvýš zvojnásobí z 9–10 % na približne 15–20 % u žien narodených na konci 70. rokov.

Odkladanie materstva do vyššieho veku je nutné interpretovať v súvislosti s množstvom socio-ekonomických faktorov, ktoré sa podieľali na zmene podmienok reprodukcie v období transformácie spoločnosti. Jedným z dôležitých faktorov vplývajúcich na časovanie rodičovstva je expanzia vysokoškolského vzdelávania, ktorá je dôsledkom politických zmien po roku 1990, ale najmä reakciou na nutnosť zvýšených investícií do vlastného ľudského kapitálu v dôsledku meniacich sa nárokov trhu práce. Predlžovanie fázy vzdelávania v rámci životného cyklu je jedným z dôvodov odkladania materstva a predlžovanie veku, v ktorom jedinci ukončujú vzdelávanie, má vplyv na načasovanie založenia rodiny a rodičovstva. Ďalšími dôvodmi odkladania založenia rodiny do vyššieho veku je nestabilná pozícia na trhu práce a nízke reálne príjmy mladých dospelých. Na zakladanie rodín vplývajú tiež podmienky dostupnosti vlastného bývania.

Prehľad použitej literatúry:

- Billari, F., Kohler, H.-P., Andersson, G., Lundstrom, H. 2007. "Pushing the limit: Long-term trends in late fertility in Sweden." MPIDR Working paper WP 2007-004. Rostock: MPIDR. <http://www.demogr.mpg.de/papers/working/wp-2007-004.pdf> [2.10.2008]
- Billari, F., Philipov, D. 2004. „Education and the transition to motherhood: A comparative analysis of Western Europe.“ *European Demographic Research Papers 3*.
- Billari, F., Kohler, H.-P. 2002. "Patterns of lowest-low fertility in Europe." MPIDR Working Papers WP-2002-040. Rostock: MPIDR. <http://www.demogr.mpg.de/papers/working/wp-2002-040.pdf> [22.9.2008]
- Blossfeld, H.-P., Klijzing, E., Mills, M. (eds.) 2005. *Globalisation, Uncertainty and Youth in Society*. New York: Routledge.
- Bongaarts, J., Feeney, G. 1998. „On the quantum and tempo of fertility.“ *Population and Development Review* 24 (2): 271–291.
- Calot, G., Sardon, J.-P. 2003. „Methodology for the calculation of EUROSTAT's demographic indicators. Detailed report by the EDO.“ *Population and social conditions 3*, n.26. Luxembourg: European Communities. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-CC-04-004/EN/KS-CC-04-004-EN.PDF [18.6.2008]
- ČSÚ 2008. *Vývoj obyvateľstva Českej republiky v roce 2007*. Praha: ČSÚ.
- Frejka, T. 2008. „Overview chapter 2: Parity distribution and completed family size in Europe: Incipient decline of the two-child family model?“ In: Frejka, T., Hoem, I., Sobotka, T., Toulemon, L. (eds.) *Childbearing trends and policies in Europe. Demographic research 19*, Special collection 7: 47–72. <http://www.demographic-research.org/Volumes/Vol19/4/default.htm> [31.10.2008]
- Frejka, T., Sobotka, T. 2008. „Overview chapter 1: Fertility in Europe: Diverse, delayed and below-replacement.“ In: Frejka, T., Hoem, I., Sobotka, T., Toulemon, L. (eds.) *Childbearing trends and policies in Europe. Demographic research 19*, Special collection 7: 15–46. <http://www.demographic-research.org/Volumes/Vol19/3/19-3.pdf> [31.10.2008]
- Goldstein, J.R. 2006. „How late can first births be postponed? Some illustrative population-level calculations.“ *Vienna Yearbook of Population Research 2006*, 153–166.
- Kantorová, V. 2004. "Education and entry into motherhood: the Czech Republic during state socialism and the transition period (1970–1997)". *Demographic Research*, Special collection 3, Article 10: 245–274. <http://www.demographic-research.org/special/3/10/> [6.10.2008]
- Kohler, H.-P., Billari, F., Ortega, J.-A. 2002. „The emergence of lowest-low fertility in Europe during the 1990s.“ *Population and Development Review* 28(4): 641–680.
- Koubek, J. 1990. „Vliv populační politiky na plodnost v Československu“. *Demografie* 32 (3): 193–202.
- Koubek, J. 1981. "Populační politika Československé republiky v letech 1945–1980." *Demografie*, 23, 1: 32–50.
- Leridon, H. 2005. "A new estimate of permanent sterility by age: Sterility defined as the inability to conceive." Paper presented at the annual meeting of the Population Association of America, Philadelphia, PA, March 31–April 2, 2005.

- Lestaeghe 2001. "Postponement and recuperation: Recent fertility trends and forecasts in six Western European countries." *Interuniversity papers in demography IPD-WP2001-1*. Brussel: Vrije Universiteit Brussel.
- Lutz, W., Mamolo, M., Potančoková, M., Scherbov, S., Sobotka, S. (2008) European Datasheet 2008. Wien: Vienna institute of demography.
<http://www.oeaw.ac.at/vid/datasheet/index.html> [31.10.2008]
- Matulník, J., Ritomský, A., Pastor, K. 2003. *Analýza makrospoločenských faktorov súčasného vývoja pôrodnosti na Slovensku*. Trnava: FH TU.
- Monier, A., Rychtaříková, J. 1992. "The division of Europe into East and West." *Population: an English selection*, 4: 129–160.
- OECD 2006. *Labor-force statistics 1985-2005*. Paris: Organization for Economic Co-operation and Development.
- OECD 2005. *Education at a glance. OECD indicators 2004*. Paris: Organization for Economic Co-operation and Development.
- Mynarska, M. 2007. "Fertility postponement and age norms in Poland: Is there a deadline for parenthood?" MPIDR Working paper WP 2007-029. Rostock: MPIDR.
<http://www.demogr.mpg.de/papers/working/wp-2007-029.pdf> [12.9.2008]
- Pavlík, Z., Kučera, M. (eds.) 2002. *Population development in the Czech Republic 1990-2002*. Praha: Department of Demography and Geodemography, Faculty of Science, Charles University in Prague.
- Potančoková, M., Vaňo, B., Pilinská, V., Jurčová, D. 2008. „Slovakia: Fertility between tradition and modernity.“ In: Frejka, T., Hoem, I., Sobotka, T., Toulemon, L. (eds.) *Childbearing trends and policies in Europe. Demographic research 19*, Special collection 7: 973–1018.
<http://www.demographic-research.org/Volumes/Vol19/25/default.htm> [31.10.2008]
- Potančoková, M. 2008a. „Intenzita a časovanie plodnosti na Slovensku: štandardné a očistené ukazovatele plodnosti.“ Elektronický zborník publikácií projektu CEVAVSTAT. Bratislava: INFOSAT
http://www.infostat.sk/cevavstat/demografia/prispevky/Potancokova_prispevok.pdf
- Potančoková, M. 2008b. „Postponement of childbearing in Slovakia: the role of age and sequencing norms.“ Paper presented at the ESF Exploratory Workshop on „Particularities of childbearing in East-European Countries after the Political Turnover“, Cluj-Napoca, Romania 25th-27th September 2008.
- Potančoková, M. 2007. "Konštrukcia plánovaného rodičovstva v období štátneho socializmu v bývalom Československu." *Gender, rovné príležitosti, výzkum* 8(2): 27–33.
- Potančoková, M. (manuscript) Manuskript dizertačnej práce "Individual reproductive strategies in a changing society: Reproductive histories (careers) of two generations of Slovak women"
- Rizzi, E., Rosina, A. 2006. „Does sex matter? Ageing and ability to conceive.“ *Vienna Yearbook of Population Research 2006*, 77–90.
- Rychtaříková, J. 2007. „Porodnost v České republice: současný stav a nedávné trendy.“ In: Kučera, M. (ed.) *Populační vývoj České republiky 2001-2006*. Praha: Katedra demografie a geodemografie, Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy v Praze.
- Skirbekk, V., Kohler, H.-P., Prskawetz, A. 2004. „Birth month, school graduation and the timing of births and marriages.“ *Demography* 41 (3): 547–568.
- Sobotka, T. 2004. *Postponement of childbearing and low fertility in Europe*. Doctoral thesis, University of Groningen. Amsterdam: Dutch University Press.
- Srb, V., Konečná, J. 1976. "Efektivnost populačních opatření". *Demografie* 18 (2): 110–116

- Vaňo, B. (ed.) 2007. *Populačný vývoj v Slovenskej republike v 2006*. Bratislava: INFOSTAT.
- Vaňo, B. (ed.) 2001. *Obyvateľstvo Slovenska 1945–2000*. Bratislava: INFOSTAT.
- Weinstein, M., Wood, J., Chang, M.C. 1993. "Age patterns of fecundability." In: Gray, R. (ed.) *Biometrical and biodemographic determinants of reproduction*. Oxford: Clarendon Press.

Prílohy

Zoznam príloh:

Tabuľka 6: Konečná plodnosť podľa poradia a pravdepodobnosť rozširovania rodiny podľa kohorty 1930–1963, str.54

Tabuľka 7: Štruktúra kohort žien podľa počtu narodených detí, str.55

Tabuľka 8: Kohortné špecifické miery plodnosti a konečná plodnosť žien z generácií 1930–1980, str.56

Tabuľka 9: Zastúpenie jednotlivých vekových kategórií na konečnej plodnosti žien z generácií 1930–1963, str.57

Tabuľka 10: Hlavné výsledky troch variantov odhadu vývoja generačnej plodnosti žien pre kohorty 1959–1980, str. 58

Graf 13a,b,c: Vekové profily špecifických kohortných mier plodnosti v 3 variantoch odhadu, str.59

Tab. 6: Konečná plodnosť podľa poradia a pravdepodobnosť rozširovania rodiny podľa kohorty 1930–1963

Kohorta	Konečná plodnosť				Pravdepodobnosť rozširovania rodiny			
	Celkom	1. poradie	2. poradie	3.+ poradie	na 1. dieťa	na 2. dieťa	na 3. dieťa	na 4. dieťa
1930	2,867	...	...	...	...	...	...	...
1931	2,838	...	...	...	...	...	...	...
1932	2,817	...	...	...	...	...	...	...
1933	2,801	...	...	...	...	...	...	...
1934	2,770	...	...	...	...	...	...	...
1935	2,724	0,910	0,815	1,000	0,910	0,895	0,595	0,490
1936	2,684	0,910	0,812	0,963	0,910	0,892	0,583	0,484
1937	2,659	0,911	0,811	0,937	0,911	0,891	0,578	0,475
1938	2,642	0,916	0,813	0,913	0,916	0,888	0,574	0,463
1939	2,608	0,919	0,812	0,877	0,919	0,884	0,564	0,453
1940	2,550	0,915	0,808	0,827	0,915	0,883	0,549	0,437
1941	2,488	0,907	0,801	0,780	0,907	0,883	0,538	0,418
1942	2,455	0,902	0,799	0,754	0,902	0,886	0,532	0,406
1943	2,446	0,904	0,802	0,740	0,904	0,887	0,528	0,399
1944	2,416	0,899	0,798	0,720	0,899	0,888	0,522	0,393
1945	2,376	0,891	0,794	0,692	0,891	0,891	0,514	0,384
1946	2,359	0,891	0,798	0,669	0,891	0,896	0,503	0,373
1947	2,362	0,898	0,806	0,658	0,898	0,897	0,496	0,363
1948	2,351	0,900	0,805	0,646	0,900	0,895	0,494	0,354
1949	2,329	0,900	0,801	0,628	0,900	0,889	0,490	0,348
1950	2,306	0,902	0,797	0,608	0,902	0,883	0,481	0,345
1951	2,288	0,903	0,795	0,590	0,903	0,881	0,469	0,344
1952	2,267	0,901	0,793	0,573	0,901	0,879	0,459	0,339
1953	2,244	0,898	0,788	0,558	0,898	0,878	0,454	0,333
1954	2,226	0,897	0,785	0,543	0,897	0,875	0,446	0,331
1955	2,217	0,898	0,786	0,533	0,898	0,875	0,438	0,329
1956	2,208	0,898	0,786	0,524	0,898	0,875	0,432	0,324
1957	2,197	0,897	0,783	0,518	0,897	0,874	0,428	0,322
1958	2,189	0,898	0,778	0,512	0,898	0,867	0,426	0,326
1959*	2,181	0,900	0,773	0,508	0,900	0,859	0,422	0,331
1960*	2,178	0,903	0,771	0,504	0,903	0,854	0,417	0,335
1961*	2,168	0,905	0,770	0,493	0,905	0,851	0,408	0,332
1962*	2,144	0,905	0,764	0,476	0,905	0,844	0,397	0,329
1963*	2,110	0,901	0,751	0,457	0,901	0,834	0,387	0,328

Zdroj dát: ODE; ŠÚ SR, výpočty autorky

Pozn: * označuje kohorty s neukončenou reprodukciou. Vzhľadom k tomu, že intenzita plodnosti je vo veku 45-49 veľmi nízka, zodpovedajú hodnoty dosiahnutej plodnosti očakávanej konečnej plodnosti týchto kohort.

Tab. 7: Štruktúra kohort žien podľa počtu narodených detí

Kohorta	Ženy podľa počtu narodených detí (%)				
	Bezdetné	1 dieťa	2 deti	3 deti	4 a viac detí
1935	9,0	9,5	33,0	24,7	23,7
1936	9,0	9,8	33,8	24,4	22,9
1937	8,9	10,0	34,2	24,6	22,3
1938	8,4	10,3	34,7	25,0	21,6
1939	8,1	10,7	35,4	25,0	20,7
1940	8,5	10,7	36,5	24,9	19,4
1941	9,3	10,6	37,0	25,0	18,0
1942	9,8	10,3	37,4	25,3	17,3
1943	9,6	10,2	37,9	25,4	16,9
1944	10,1	10,1	38,1	25,3	16,4
1945	10,9	9,7	38,6	25,1	15,6
1946	10,9	9,3	39,7	25,2	15,0
1947	10,2	9,3	40,6	25,5	14,5
1948	10,0	9,5	40,8	25,7	14,1
1949	10,0	10,0	40,8	25,6	13,7
1950	9,8	10,5	41,4	25,1	13,2
1951	9,7	10,8	42,2	24,5	12,8
1952	9,9	10,9	42,8	24,1	12,4
1953	10,2	11,0	43,1	23,8	11,9
1954	10,3	11,2	43,5	23,4	11,6
1955	10,2	11,2	44,2	23,1	11,3
1956	10,2	11,2	44,6	22,9	11,0
1957	10,3	11,3	44,8	22,7	10,8
1958	10,2	12,0	44,7	22,3	10,8
1959*	10,0	12,7	44,7	21,8	10,8
1960*	9,7	13,1	45,0	21,4	10,8
1961*	9,5	13,5	45,6	21,0	10,4
1962*	9,5	14,1	46,1	20,3	10,0
1963*	9,9	15,0	46,1	19,5	9,5

Zdroj dát: ODE; ŠÚ SR, výpočty autorky

Pozn: * označuje kohorty s neukončenou reprodukciou. Vzhľadom k tomu, že intenzita plodnosti je vo veku 45-49 veľmi nízka, vplyv na štruktúru žien podľa počtu narodených detí bude zanedbateľný.

Tab. 8: Kohortné špecifické miery plodnosti a konečná plodnosť žien z generácií 1930–1980

Kohorta	Špecifické miery plodnosti (‰)						Konečná plodnosť
	15–19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–49	
1930	159,3	1012,4	946,5	495,7	203,6	49,6	2,87
1931	175,8	1022,6	920,7	482,9	188,7	47,4	2,84
1932	189,8	1039,0	891,4	473,4	178,1	44,9	2,82
1933	197,2	1049,4	875,7	464,9	170,1	43,2	2,80
1934	191,4	1059,8	867,4	443,7	167,2	40,1	2,77
1935	181,3	1057,6	865,6	419,5	163,4	37,0	2,72
1936	171,7	1067,9	851,1	397,9	161,2	34,4	2,68
1937	174,8	1077,5	836,3	380,2	158,9	31,3	2,66
1938	186,8	1076,8	819,5	376,5	154,0	28,2	2,64
1939	190,3	1083,2	782,1	381,1	146,2	25,0	2,61
1940	187,1	1072,2	753,7	378,9	136,1	22,3	2,55
1941	183,1	1051,5	726,8	376,5	128,7	20,9	2,49
1942	178,3	1038,2	718,9	379,6	119,9	20,2	2,46
1943	177,5	1029,1	727,7	377,2	115,0	20,0	2,45
1944	177,9	1000,8	747,3	361,7	109,7	18,8	2,42
1945	172,8	969,6	761,5	351,0	103,9	17,6	2,38
1946	159,3	953,7	783,8	342,8	102,0	16,9	2,36
1947	152,7	957,4	803,5	331,5	99,6	17,3	2,36
1948	147,5	968,9	802,0	316,6	98,5	17,7	2,35
1949	143,7	984,5	784,4	304,0	94,1	18,9	2,33
1950	146,4	988,9	766,9	293,8	91,4	19,1	2,31
1951	142,5	991,0	754,1	292,3	89,7	18,8	2,29
1952	138,9	996,3	736,0	288,6	88,0	18,7	2,27
1953	142,0	991,0	723,1	280,6	89,0	18,1	2,24
1954	141,1	995,9	706,8	275,9	88,1	17,8	2,23
1955	148,5	1004,3	688,5	269,6	88,7	17,2	2,22
1956	156,0	1004,1	679,8	264,0	85,5	18,2	2,21
1957	162,1	1000,4	674,6	257,6	83,8	18,7	2,20
1958	164,3	999,9	669,3	252,8	83,6	18,5	2,19
1959*	168,6	996,4	663,9	251,2	82,1	19,3	2,18
1960*	171,9	993,1	660,7	247,1	84,0	20,9*	2,18*
1961*	172,3	992,0	654,4	241,9	85,9	21,7*	2,17*
1962*	168,3	991,5	640,1	237,4	85,7	21,0*	2,14*
1963*	168,1	979,0	623,5	230,2	87,4	21,3*	2,10*
1964*	170,1	962,0	603,8	223,8	88,2		
1965*	174,2	940,1	587,1	223,8	90,5		
1966*	178,3	927,0	566,7	228,4	95,1		
1967*	182,9	915,4	543,2	234,3	103,9		
1968*	190,3	892,6	518,4	239,0	111,3		
1969*	190,6	865,7	496,0	246,6			
1970*	183,1	823,3	488,6	254,4			
1971*	177,6	769,8	481,5	264,7			
1972*	181,5	703,3	472,9	287,0			
1973*	177,8	645,6	465,1	307,9			
1974*	171,7	581,3	460,3				
1975*	153,9	522,8	453,0				
1976*	130,5	473,6	449,3				
1977*	115,0	428,5	445,3				
1978*	103,5	386,7	441,6				
1979*	98,4	351,5					
1980*	94,6	328,9					

Tab. 9: Zastúpenie jednotlivých vekových kategórií na konečnej plodnosti žien z generácií 1930–1963

Kohorta	% intenzity plodnosti realizované vo vekovej skupine					
	15–19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–49
1930	5,6	35,3	33,0	17,3	7,1	1,7
1931	6,2	36,0	32,4	17,0	6,6	1,7
1932	6,7	36,9	31,6	16,8	6,3	1,6
1933	7,0	37,5	31,3	16,6	6,1	1,5
1934	6,9	38,3	31,3	16,0	6,0	1,4
1935	6,7	38,8	31,8	15,4	6,0	1,4
1936	6,4	39,8	31,7	14,8	6,0	1,3
1937	6,6	40,5	31,5	14,3	6,0	1,2
1938	7,1	40,8	31,0	14,3	5,8	1,1
1939	7,3	41,5	30,0	14,6	5,6	1,0
1940	7,3	42,0	29,6	14,9	5,3	0,9
1941	7,4	42,3	29,2	15,1	5,2	0,8
1942	7,3	42,3	29,3	15,5	4,9	0,8
1943	7,3	42,1	29,7	15,4	4,7	0,8
1944	7,4	41,4	30,9	15,0	4,5	0,8
1945	7,3	40,8	32,0	14,8	4,4	0,7
1946	6,8	40,4	33,2	14,5	4,3	0,7
1947	6,5	40,5	34,0	14,0	4,2	0,7
1948	6,3	41,2	34,1	13,5	4,2	0,8
1949	6,2	42,3	33,7	13,1	4,0	0,8
1950	6,3	42,9	33,2	12,7	4,0	0,8
1951	6,2	43,3	33,0	12,8	3,9	0,8
1952	6,1	44,0	32,5	12,7	3,9	0,8
1953	6,3	44,2	32,2	12,5	4,0	0,8
1954	6,3	44,7	31,8	12,4	4,0	0,8
1955	6,7	45,3	31,1	12,2	4,0	0,8
1956	7,1	45,5	30,8	12,0	3,9	0,8
1957	7,4	45,5	30,7	11,7	3,8	0,9
1958	7,5	45,7	30,6	11,6	3,8	0,8
1959*	7,7	45,7	30,4	11,5	3,8	0,9
1960*	7,9	45,6	30,3	11,3	3,9	1,0
1961*	7,9	45,8	30,2	11,2	4,0	1,0
1962*	7,8	46,2	29,9	11,1	4,0	1,0
1963*	8,0	46,4	29,6	10,9	4,1	1,0

Zdroj dát: ODE; ŠÚ SR, výpočty autorky

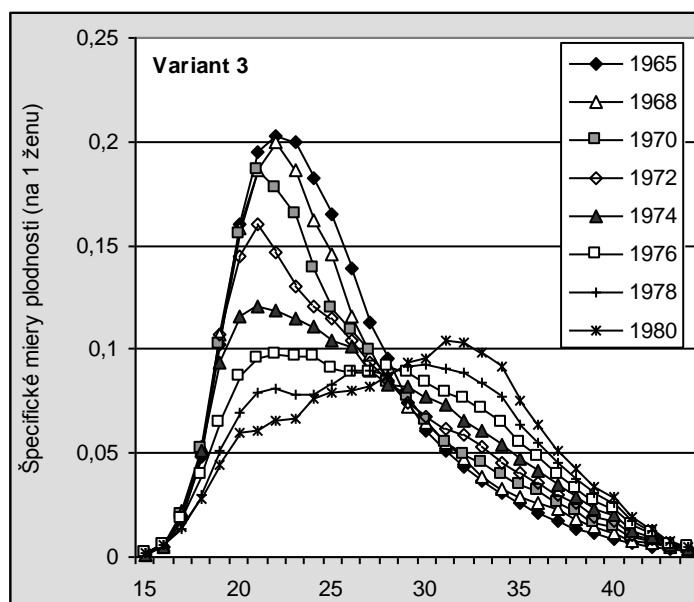
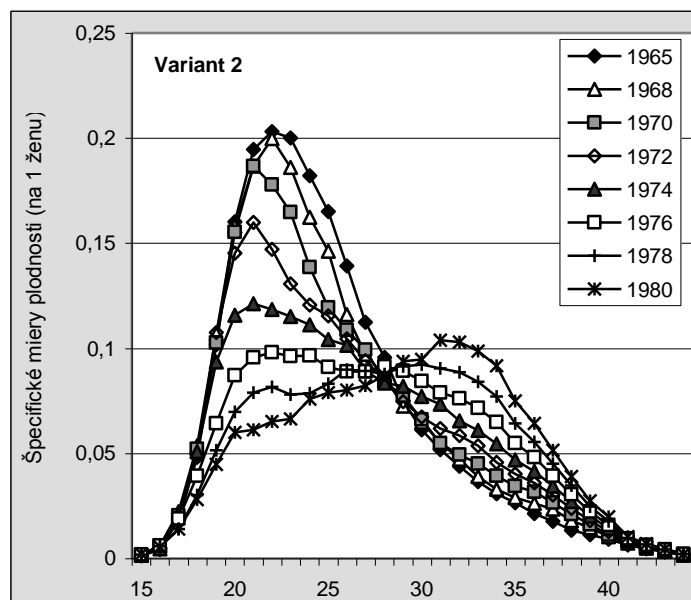
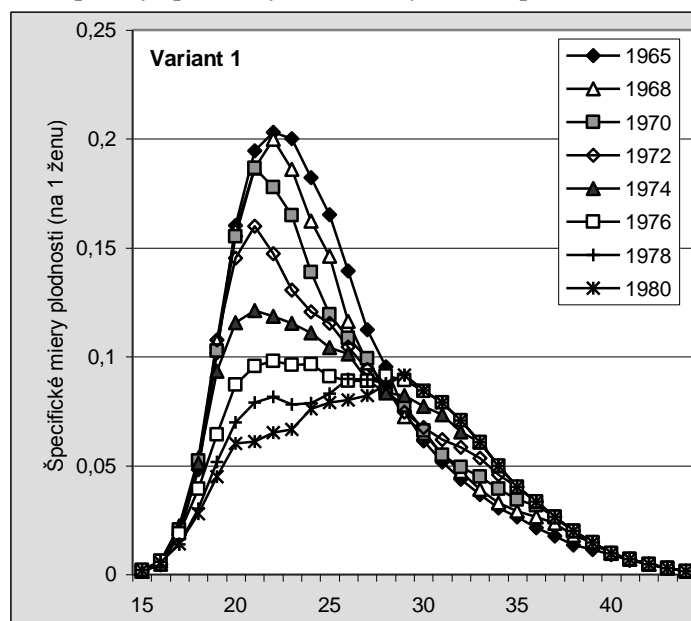
Pozn.: Konečná plodnosť danej generácie = 100 %. * označuje kohoty, ktoré v roku 2007 nemali ukončenú reprodukciu. Vzhľadom k tomu, že intenzita plodnosti je vo veku 45-49 veľmi nízka, vplyv na štruktúru žien podľa počtu narodených detí bude zanedbateľný.

Tab. 10: Hlavné výsledky troch variantov odhadu vývoja generačnej plodnosti žien pre kohorty 1959–1980

Kohorta	Vek* v roku 2007	Dosiadnutá intenzita plodnosti (2007)	Konečná plodnosť			Priemerný vek matky pri narodení dieťaťa		
			Variant 1	Variant 2	Variant 3	Variant 1	Variant 2	Variant 3
1959	48	2,18	2,18	2,18	2,18	25,00	25,00	25,00
1960	47	2,18	2,18	2,18	2,18	25,01	25,01	25,01
1961	46	2,17	2,17	2,17	2,17	25,01	25,01	25,01
1962	45	2,14	2,14	2,14	2,14	24,98	24,98	24,98
1963	44	2,11	2,11	2,11	2,11	24,97	24,97	24,98
1964	43	2,07	2,07	2,07	2,07	24,98	24,98	24,99
1965	42	2,04	2,04	2,04	2,05	25,00	25,00	25,01
1966	41	2,01	2,02	2,02	2,03	25,04	25,05	25,07
1967	40	1,99	2,01	2,01	2,01	25,09	25,10	25,14
1968	39	1,95	1,98	1,98	1,99	25,13	25,15	25,23
1969	38	1,90	1,94	1,95	1,96	25,23	25,26	25,40
1970	37	1,84	1,90	1,91	1,92	25,40	25,46	25,68
1971	36	1,77	1,85	1,87	1,88	25,57	25,66	25,97
1972	35	1,68	1,81	1,83	1,85	25,78	25,93	26,32
1973	34	1,60	1,76	1,79	1,81	26,01	26,22	26,74
1974	33	1,49	1,70	1,75	1,78	26,28	26,59	27,24
1975	32	1,36	1,63	1,71	1,73	26,57	27,01	27,83
1976	31	1,22	1,56	1,66	1,70	26,88	27,46	28,45
1977	30	1,07	1,50	1,64	1,67	27,12	27,87	28,93
1978	29	0,93	1,44	1,63	1,67	27,34	28,26	29,38
1979	28	0,79	1,39	1,63	1,67	27,52	28,61	29,80
1980	27	0,66	1,35	1,64	1,69	27,66	28,92	30,26

Pozn.: * Dosiadnutý vek. V tomto veku bol vypočítaný aj ukazovateľ priemerného veku matky pri narodení dieťaťa.

Graf 13a,b,c: Vekové profily špecifických kohortných mier plodnosti v 3 variantoch odhadu

Vydal: **Inštitút informatiky a štatistiky**
Dúbravská cesta 3, 845 24 Bratislava

V edícií: **Akty**

Pod číslom: **21-2008-A/5**

Počet strán: **59**

Počet výtlačkov: **50**

Tlač: **INFOSTAT**

21-2008-A/5

ISBN 978-80-89398-04-1

9 788089 398041